

Historisch magazine Heerhugowaard

DE OVERHAAL

2006

Vier generaties Van Graft als boer aan de Middenweg

• Bakker Rood: al 125 jaar

• Pieter Raat:
een naam die voortleeft

• Herinneringen aan de 4e Kil

De Overhaal is een uitgave van
de Stichting Historisch Heerhugowaard

Colofon

Stichting Historisch Heerhugowaard
Opgericht 22 augustus 2005

Secretariaats- en redactieadres

Lommerhof 46
1702 VV Heerhugowaard
Tel. 072 - 57 132 93
E-mail:
historisch.heerhugowaard@quicknet.nl

Bestuur

S. de Haan, voorzitter
R. Estoppey, secretaris
J. de Vries, penningmeester
R. Schoemaker bestuurslid

Donateurs

Men kan donateur worden voor minimaal euro 10,00 per jaar, méér mag ook. Dit is inclusief toezending van het jaarboek De Overhaal.
Bankrekening: Rabobank 1138.26.192
t.n.v. Stichting Historisch Heerhugowaard

Jaarboek De Overhaal

De Overhaal is een uitgave van de Stichting Historisch Heerhugowaard en gratis voor donateurs. Losse nummers zijn, zolang de voorraad strekt, na te bestellen voor € 7,00 (€ 2,50 verzendkosten)

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Redactie, vormgeving en opmaak

Stichting Historisch Heerhugowaard

Oplage

800 stuks

Druk

Drukkerij Gerja, Waarland

Inhoud:

Pag. 2	Voorwoord en Correcties
Pag. 3	Teuntje Zut
Pag. 6	De breg van Aris Wit
Pag. 7	Met het peerd nei de smid
Pag. 9	Gedicht "Natte sokke"
Pag. 10	Alles op stoom
Pag. 12	Gedicht "Hooie"
Pag. 13	In den goeden ouden tijd
Pag. 14	Gedicht "Zeumer 1968"
Pag. 15	Bakker Rood
Pag. 20	Vier generaties Van Graft
Pag. 30	Polderbaas Pieter Raat
Pag. 33	Station "Hugo-Waard"
Pag. 36	Herinneringen aan de 4e Kil
Pag. 39	Poldermuseum en exposeren
Pag. 40	Wie, wat, waar...?
Pag. 42	Het Schoutenbosje
Pag. 46	De Waard in wintertooi
Pag. 48	Wapen Groot-Geestmerambacht
Pag. 49	Lief en leed rond poldersloten
Pag. 53	Werkverzekering voor agrariers

HET TWEEDE JAARBOEK

Voor u ligt alweer het tweede jaarboek van de Stichting Historisch Heerhugowaard, met de voor velen vertrouwde naam "De Overhaal". Het eerste nummer van de compleet vernieuwde "De Overhaal", dat vorig jaar uitkwam, is tot onze tevredenheid een groot succes geworden: vrijwel alle exemplaren uit de eerste druk zijn in de handen gekomen van de lezer. U dus, en het is u waarvoor wij, de redactie en het bestuur van de Stichting Historisch Heerhugowaard, het doen.

Hopelijk vindt u evenveel plezier, ontspanning en mogelijk ook herkenning in deze tweede editie. Herkenning maakt herinneringen los. Nostalgie ook vaak. Die herinneringen hoeft u na het omslaan van de laatste pagina niet te laten vervliegen. U kunt het natuurlijk ook doorvertellen aan nieuwe generaties, generaties die het oude Heerhugowaard niet kennen. Beter nog: deel die herinneringen met ons, de redactie van "De Overhaal". Zodat ook anderen weer worden herinnerd aan bijna vergeten momenten uit het leven in de polder.

De Stichting Historisch Heerhugowaard laat het niet bij een jaarboek alleen. In de zomer van 2006 zijn we begonnen met de inrichting van een eigen webplek onder de paraplu van de Geschiedenisbank Noord-Holland. Het webadres is: <http://historisch-heerhugowaard.geschiedenisbank-nh.nl/>

Daarnaast heeft u gemerkt dat wij ook al onze eerste presentatiemiddag in De Schakel hebben gehad. Die blijven jaarlijks doorgaan.

Tot slot: bedankt lezer en donateur, voor uw steun. Zonder u kunnen we dit jaarboek niet uitgeven. Nog geen donateur? U vindt in het colofon de mogelijkheid ons opnieuw in staat te stellen volgend jaar een nieuw jaarboek uit te geven, dus wordt lid of maak een lid.

Siem de Haan, voorzitter

Aanvullingen en correcties op het vorige jaarboek

De foto op blz 7, onderste foto

"Kool op weg naar de veiling in Broek op Langedijk"

Deze foto is is niet genomen langs de Westeweg maar bij Oterleek met op de achtergrond graanmolen "de Otter". Aan het roer staat A. Volkers.

Op blz. 11

Een verkeerde brief afgebeeld. Geplaatst is een brief van 8 december 1936. In de tekst werd verwezen naar een schrijven van 21 juni 1934. Hierbij alsnog de juiste brief.

Op blz. 52

Bij de foto staat dat in het derde huis met de twee punttaken nu de zaak van Beemster Expert is gevestigd. Die zit echter in het tweede huis. In het derde huis zit nu een hobbyzaak

Gemeentebestuur van Heerhugowaard.

N° 240.-1/2.

Onderwerp:

Gemeentewapen.

Bijl:

Heerhugowaard, 21 Juni 19 34.

VERHOOR EN DE WAARNAME VAN DE BESLUITEN VAN HET GEMEENTEBESTUUR VAN HEERHUGOWAARD.

Ten zeerste dank ik U voor Uwe nasporingen naar het gemeentewapen van Heerhugowaard, waarover U mij berichtte bij schrijven van 6 Juni 1934.

Tot mijn verwondering vernam ik, dat deze gemeente dus eigenlijk geheel geen wapen bezit.

Toch voert zij sinds heugelijke tijden een wapen zeer veel gelijkend en ook blijkbaar afkomstig van het wapen van den polder Heerhugowaard.

Dit vindt zijn oorzaak in het feit, dat van 1637 tot 1811 de dijkgraaf tevens het ambt van baljuw bekleedde.

In 1811 had splitsing dezer bestuursorganen plaats en werd waarschijnlijk door den maire het polderwapen als gemeentewapen gebruikt.

In het polderarchieef bevindt zich een heraldische beschrijving van het oude polderwapen. Gaarne vernam ik of U over dit polderwapen gegevens beschikbaar hebt.

Ik zend hierbijgaand een afdruk van het thans gevoerde stempel, afkomstig van een onnauwkeurig vervaardigde en sterk vervloten rubberstempel, alsmede een herdenkingsuitgave, waarin het officiële polderwapen voorkomt.

Ten slotte moge ik U nog verzoeken mij te willen berichten hoeveel de kosten voor de gemeente bedragen bij een eventuele aanvraag aan den Hoogen Raad van Adel om een wapen te mogen voeren.

De Burgemeester van Heerhugowaard,

Minuut.
A.B.

aan

den Hoogen Raad van Adel.

te

's-Gravenhage.

Toen de kar nog op de keien ratelde ZEG “TEUNTJE ZUT“ EN DE TONGEN KOMEN LOS

Tekst en beeld: Jan Tamis

Rechts:
“Staatsieportret“ van
Teuntje Zut

Er is een tijd geweest waarin de tomaat nog zijn natuurlijke smaak had, burge-meester Sutman Meijer baas was over kleine 6000 Heerhugowaarders (ruim één achtste van het huidige aantal), we onder het toeziend oog van meester Ooms keurig in de rij naar de St. Dionysiuskerk liepen om te biechten en de Van Veenweg nog naar de alledaagse naam van Hondenweg luisterde.

Aan die Hondenweg baarde mijn moeder me op een zonnige winterdag. Ze had een gunstiger tijd voor me kunnen uitkiezen, want ik belandde midden in de crisistijd van de dertiger jaren, waarop tot overmaat van ramp de Tweede Wereldoorlog volgde. Voeg erbij dat mijn vader, koster van genoemde kerk, kort na mijn geboorte overleed, vrouw en acht jonge kinderen achterlatend, en dan hoef je niet zo bar veel fantasie te hebben om ons tiende gezinslid voor de geest te roepen, namelijk Schraalhans de keukenmeester.

De buurt

Nu de toon is gezet, heb je voldoende kijk op de situatie om te kunnen bevroeden wat het voor ons betekende over één cent te beschikken, gekoppeld aan de wetenschap dat er op de buurt een winkeltje was waar we voor die ene cent nog iets konden kopen ook, terwijl je je er nu niet eens meer voor buigt, als je hem op de weg ziet liggen. Sterker nog: hij is zelfs een tijd uit de roulatie gehaald. ‘De buurt’ was dat deel van de Middenweg in Heerhugowaard-Zuid (later keurig omgedoopt in ‘het Centrum’) met de oude, in 1963 verdwenen St. Dionysiuskerk als middelpunt. Waar de buurt precies begon of eindigde, was niet exact aangegeven, maar daar lag de toenmalige klompengeneratie niet wakker van. Het was de plek waar je je leeftijdgenoten opzocht om op het pad van Niek Groot of dat van de gebroeders Tromp, in de volksmond ‘de leerlingen van Emmaüs’ genoemd, te gaan knikkeren. Of om samen uit te wijken naar het voorste deel van het voetbalveld om daar onder het toeziend oog van

het paard van groenteman Maarten Kooy het bij de particuliere tennisbaan van aan-nemer Bot aan de Sportlaan gevonden tennisballetje (grotere hadden we niet) te laten rollen. Altijd onder spanning omdat veldwachter Bleijendaal, de ‘Bromsnor’ of ‘Flipsen’ uit onze jeugd, ons niet zou betrappen, want, vreemd genoeg, in die wijde polder Heerhugowaard was er niet één plek waar je als jongen ongestoord kon voetballen. Of in de winter op het ijs van de sloten rond kerk en langs de weg gezamenlijk te gaan ‘schossetrappen’. Of, om naar ons uitgangspunt terug te keren, na ampele overwegingen die ene cent te besteden in het winkeltje dat bij vele autochtone, 55-plussende Heerhugowaarders nog hevig tot de fantasie spreekt en de tongen losmaakt, namelijk het snoep-winkeltje van Teuntje Zut dat stond op de plek waar nu Koos Rood in plaats van ‘zwartgoed’ (drop!) witgoed verkoopt. Het kan verkeren.

Teuntje

Teuntje, de oma van Co Zut (ja, die van Tour de Waard), was in onze ogen een stokoud, altijd in het donker gekleed vrouwtje dat snoep verkocht. Ze had nog

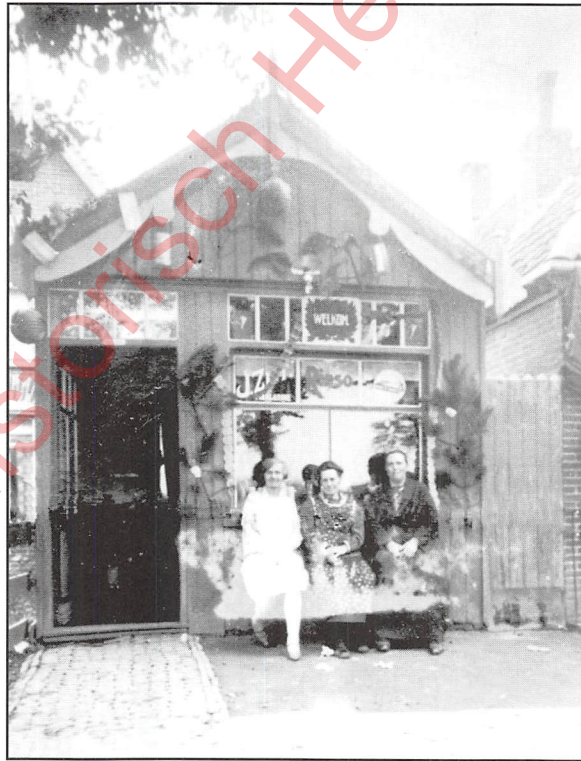
meer in de winkel liggen: levens- en reinigingsmiddelen, zelfs speelgoed zoals poppen, maar daar hadden we geen oog voor. Snoep dus in een behoorlijk assortiment: karamels, koningsbroodjes, dropveters, wit-op-zwart, zuurstokken, ouwelbladen, gewone drop, nogablokken, toverballen die zo mooi van kleur verschoten, en misschien nog meer, maar in elk geval geen snacks, want het patat-tijdperk lag nog in het verschiet. Ze verkocht zelfs 'taartjes', zoals in die tijd de gebakjes werden genoemd. Ze kocht die in bij buurman, bakker Cor Rood. Want, zo gaat het verhaal, 's zondags na de hoogmis van half tien kwamen kerkgangers bij Teuntje achterom om in de kamer/keuken taartjes te eten, die onder vliegenkoepeltjes stonden. De rest van haar omzet bestelde ze ergens in Alkmaar. Het is bijna niet voor te stellen, maar volgens onze zegsman ging ze daar lopend naar toe om de bestelling te plaatsen.

Vrachtrijder Jan Bleeker uit de Noord bracht dan de koopwaar met zijn paard-en-wagen bij haar thuis. Kleinzoon Co, met duidelijk wél gevoel voor historie, bewaart op zolder nog haar drop-trommel en koestert dit familie-erfstuk als een kostbaar kleinood. Anthonia Zut-Wester, zo heette ze voluit, werd op 6 augustus 1872 in Obdam geboren. Ze trouwde op 23-jarige leeftijd met de 25-jarige Jan Zut uit Heerhugowaard, waar het jonge paar ook ging wonen. Jan was landbouwer met grond achter de Hervormde Kerk; Teuntje had de zorg over het winkeltje. Tweeverdieners dus, ook al bestond die term nog niet. Op het bidprentje van Jan (hij werd 68) staat terecht: 'hij zaaide vruchten op den akker tot aan de avond'. Het leed is hun deur niet voorbijgegaan. Van de elf kinderen die zij kregen, stier-

ven er zes vóór hun derde jaar. Na de dood van haar man bleef het winkeltje voortbestaan tot 1952. Toen stierf Teuntje op 80-jarige leeftijd.

Het winkeltje

Het groen gecarbolineerde, pittoreske winkeltje op een stenen fundering zou nu in het Zuiderzeemuseum van Enkhuizen zeker niet hebben misstaan, maar het heeft jaren geduurd voordat het historisch besef in de Blauwe Reigerpolder ontwaakte. De winkelbel met hoge toon toverde Teuntje van achter het gordijn vandaan dat het winkeltje van het woonhuis daarachter scheidde. Doordeweeks lag het lekkers uitgespreid op de toonbank, waarachter Teuntje met de armen over elkaar rustig wachtte, tot we een keuze hadden gemaakt. In het weekend ging je achterom en dan lag het snoepgoed op tafel in de kamer. Nog helder voor de geest staan de beide bedstees met gordijnen en kwasten, en niet te vergeten die akelige, onwijs grote pendule waarvan je je als kind 'te barsten verschoot'. Kleinzoon Jan, de oudste zoon van wijlen bla-

denman Piet Zut van de Van Veenweg, heeft in zijn jeugd jarenlang na de dood van opa elke nacht in een van de bedstees geslapen. Dat gaf Teuntje rust, vooral in de woelige en gevaarlijke bezettingsjaren met het onheilspellende geluid van de Duitse legerlaarzen op de stikdonkere Middenweg, waarlangs elke streep licht moest worden verduisterd om luchtaanvallen te weren.

Het "snoeperige snoep-winkeltje" van Teuntje Zut. Zij zit zelf in het midden op de bank. Boven haar op een winkelraampje het woord dat zij waarmaakte "WELKOM".

Foto Co Zut

Het eerste huisje onder de bomen is het snoepwinkeltje van Teuntje Zut.

In het pand geheel links is nu een Chinees restaurant gevestigd.

Op de achtergrond de doorrijstal van café Halfweg, nu Heer van Jericho

De 'zilveren' halve cent.

We herinneren ons Teuntje als een lieve vrouw die overigens, en dat is de familie eigen, zich het kaas niet van haar brood liet eten. Haar bidprentje spreekt van 'een sterke vrouw, wie zal haar vinden?' en verder van een vrouw met een onbaatzuchtig, levensblij karakter met, en dat getuigen oud-buren ook, een warme belangstelling voor ieders persoonlijke aangelegenheden.

Als we alle verhalen mogen geloven, is winkeldiefstal niet louter een modern fenomeen. De leerlingen die we in de aanhef in de rij naar de kerk lieten gaan, zullen, als het beweerde waar is, dan heel wat keren hebben moeten belijden hoe ze Teuntje om de tuin hebben geleid met methodes die hen nu het schaamrood naar de kaken doen stijgen. Eén ervan willen we de lezer niet onthouden, omdat die als voorbeeld gesteld kan worden, als we het hebben over het bijbelse 'kinderen van de duisternis zijn slimmer dan die van het licht': een halve cent strak met zilverpapier omwikkelen, zodat hij op een zilveren dubbelkje lijkt; hiermee de gekochte drop van twee cent betalen en dan nog

acht cent wisselgeld cadeau krijgen!

Anderen spreken van het tegengestelde: je moest altijd je wisselgeld goed nattelien, want.....Hoe het ook zij, dat alles verstoort geenszins ons beeld van het heerlijke winkeltje van Teuntje Zut dat onverbrekkelijk met onze kinderjaren blijft verbonden.

In 1952 kocht Piet Buurman het perceel om daar Heerhugowaards eerste ijssalon neer te zetten. Hij gaf aannemer Anton de Koning opdracht de panden te slopen en de beide bomen te rooien. Een werknemer van hem, Wim Merlijn van de Van Foreeststraat, sloopte het winkeltje. Hij nam de winkelbel mee. Wie nog eens een nostalgisch geluid wil horen

Een brug die er niet was, er toch kwam en daarna in rook opging

DE BREG VAN ARIS WIT

Tekst en beeld: Gerard Blauw

Aris Wit boerde van 1859 tot 1 mei 1909 op de boerderij aan de Obdammerdijk 11. Zijn zwager woonde een boerderij verder en was in het bezit van een pontje. Dat was de enige mogelijkheid om aan de overkant van de ringsloot te komen want daar stond de wagenschuur van Aris Wit, aan de Oostdijk van Heerhugowaard.

Op zeker moment raakten de zwagers met elkaar in onmin en mocht Aris geen gebruik meer maken van het pontje van zijn zwager. De omweg over de brug bij schipper Wester was natuurlijk ook vervelend en dus opperde Aris Wit het voorstel bij het polderbestuur om bij hem ook maar een brug te slaan. Toen dat geen gewillig oor kreeg besloot hij er een voor eigen rekening te laten maken met als gevolg dat de brug precies voor het eigen rijpad kwam te liggen.

Aanvankelijk schijnt er ook nog tol voor het gebruik van de brug te zijn geheven. Zijn zwager mocht er niet over. Na verloop van tijd is de tol opgeheven en zijn

de andere beperkende bepalingen ook komen te vervallen. De brug is tot in de oorlog altijd een verbinding geweest tussen de Oostdijk en de Obdammerdijk. Op last van de Duitse bezetters moest de brug worden afgebroken, zo niet dan zou hij worden opgeblazen. De brug werd zover afgebroken dat de Duitsers het niet nodig vonden verdere maatregelen te nemen. De brugdelen werden ergens in het dorp opgeslagen maar na de oorlog niet meer terug gevonden. Ze waren in de hongerwinter als brandstof gebruikt, dus in rook opgegaan.

De brug van de Obdammerdijk naar de Oostdijk omstreeks 1930

Zoon Jan gaat met Bruin op stap

MET HET PEERD NEI DE SMID

Tekst: Siem de Haan

Op een koude mistige ochtend in februari 1947 zei Adriaan Groen tegen z'n oudste zoon Jan: "Je moste deimie maar efkes met het peerd nei de smid gaan, want hai heb z' n iene achteroizer strooid en het are zit los! Je bloive d' r maar op wachte ok, want zo gauw as ie klaar is moet ik nag met een vrachie weg!"

Jan, een jongen van een jaar of elf, twaalf, kwam meteen overeind en trok z' n jas aan want met het paard naar de smid gaan was het mooiste sjouwtje dat ie bedenken kon. Hij deed de deur van de paardenschuur open, ging naar binnen en zei, toen hij dier een touw aan zijn halster bond: "Kom op Bruin, we moete nei de smid!" Bruin leek wel niet veel zin te hebben met dit weer de stal te verlaten, maar even later liepen ze toch buiten op de weg. Jan probeerde Bruin in een sukkeldrafje te krijgen want al woonde de smid, Gert Ens, achter in het Verlaat niet zó ver weg, het was vies koud weer, dus hoe eerder ze er waren hoe liever. Opeens kwam er een auto met wild flapperende dekkleden langs waardoor Bruin van schrik even begon te steigeren, maar Jan hield het touw dicht bij het paard z' n kop stevig vast zodat er verder niks gebeurde.

"Zo, was je deer?" zei Gert de smid, die hem al had zien aankomen en de deuren van de smederij gelijk open deed. "Kom maar op met het beist, den ken de deur dicht want de zeumer komt er nag niet in!" Hij nam het touw van Jan over en trok Bruin voorzichtig de travalje in, want hij wist wel dat veel paarden er een hekel aan hadden zo krap tussen die houten palen in te staan, waar ze geen kant op konden. Toen ze het dier er goed en wel in gemanoeuvreerd hadden, bond Gert het touw vast aan een haak die aan de zolder hing en schoof vlak achter de achterpoten van Bruin een stevige ijzeren stang door de beugels die aan beide kanten van de travalje zaten. Ziezo, de klus kon begin-

nen. "Het binne enkeld de achteroizers dink?" vroeg Gert, zonder het zware sjekkie dat hij in z'n mond had eruit te halen. "Ja" zei Jan, de ien heb ie strooid en die are zit los!" "Ja, dat leste hoeft je moin niet te vertellen, grommelde Gert, "dat hoorde ik al voif menute voor je hier wazze.!" Hoe kin dat nou, docht Jan. Zou vader onderhand ok nag opbeld hewwe?

Voet op!

Maar omdat Gert wel niet al te best gestemd leek, hield hij z' n mond maar. De smid pakte een dik touw, pakte een achterpoot van het paard, klakte met z' n tong en riep; "Voet op!". Bruin tilde langzaam z' n poot op en Gert bond hem direct met het touw aan de ijzeren beugel vast. Daarna pakte hij een nijptang, hamer en kapmes en begon met een smal ijzeren mes waar geen handvat aan zat, de paardenhoef schoon te krabben. Jan deed z' n handen in z' n zakken en keek op z' n gemak de smederij eens rond. In het midden had je de ijzeren bak van het smidsvuur met een grote kap er boven. Het vuur leek nauwelijks te branden, maar toen Gert er met een haak wat in rommelde en met een beugeltje de elektrische aanjager aanzette, werd dat al gauw anders. Er begon een hoge fluittoon te janken, er kwam stof uit het vuur omhoog en even later zag je de vlammen verschijnen die met kleine scherpe puntjes naar boven geblazen werden.

Onder de vuurbak was een ondiep keldertje waarin de smeedkolen lagen. Gert nam met een oude panschop, waarvan het blad en het handvat helemaal afgesleten waren, er een schepje uit en gooide de kolen op het vuur. Naast het vuur stond, op ijzeren poten, een flinke bak met water dat bedoeld was om daarin de gloeiende ijzers wanneer die gereed waren te doven. In die bak stonden wel vijf zes verschillende grote tangen met allemaal gelijke handvaten, waarvan Gert door de jaren

heen op gevoel af, altijd meteen de goeie tang pakte. Links langs de wand van de smederij bevond zich een houten werkbank met twee grote bankschroeven en rechts hingen er aan een aantal rekken honderden hoefijzers, in alle maten, steeds in bosjes van twee. Even verder hing, tegen de deur van de bijkeuken geplakt, een grote reclameplaat van rijwiel-fabriek Gazelle, want je kon bij de smid, zoals dat in veel dorpen het geval was, ook fietsen kopen. Op de plaat stond een man in een ouderwets fietspak met pet op afgebeeld. Het was een plaat die er, gezien de kleding kennelijk al jaren hing.

“He joôn!” hoorde Jan de smid opeens roepen “wat voor halfbakken smid heb er an dut oizer zitten te knoeien?” “Weet ik niet!” zee Jan “maar m ‘n vader

zee dat toen ie ergens in Langedoik reed, het oizer losraakte en dat het deer toen deur een smid weer vastzet is!” “Noh, die prusser heb heb er ok maar segare van maakt” zee Gert, die zoas alle smeden, graag andermans werk afkraken mocht. “Zeg maar teugen je vader dat ie deer nooit meer heen gaan moet!”

Goeiemurgen

Ondertussen kwamen er, vrijwel gelijk, nog twee manen met ieder een paard aangelopen. Ze liepen bijna om het hardst want wie het eerst z’n paard aan de muur gebonden had en binnen kwam, was ook het eerste aan de beurt om geholpen te worden. “Ik zeg goeiemurgen!” zei de gene die het eerst binnen stapte. Het was een boer uit De Langereis. De ander die inmiddels ook de smederij in kwam, was afkomstig uit Oude Niedorp. Jan had hem wel eerder gezien. Opeens sprong de smid, die half voorover gebogen aan de achterpoten bezig was een meter opzij.

“Wel verdolpme, kregge we dat ok nag!” Bruin had het in die krappe travalje blijkbaar wat benauwd gekregen, want z’n staart ging omhoog en langzaam kwamen er een aantal dikke bruine keutels naar buiten die met een doffe plof op de grond vielen en daar dampend bleven liggen. Gert kwam gelijk met een bezem en een oude schop, die altijd in een hoekje klaar stond aan en veegde de boel op. “Goed voor je vrouw d’r plantjes” zei de boer uit De Langereis. De ander glimlachte toen hij naar het mesthoopje keek dat niet ver van de buitendeur buiten lag,

want Gert gooide met een brede zwaai de paardenfooi vanuit z’n smederij er zo bovenop.

“Zeg Gert!” zei de Niedorper, “as moin die bles straks ok effies z’n best doet, mag je me wel korting geven

want je hewwe deer een misthoop legge die een zoôd geld waard is!” “Oh, die stomme knolle ok” grommelde Gert “bai een aar de boel volskoite, dat kinne ze!” “Van wie is dat beist?” vroeg een van de mannen. “Van ons” zei Jan die zich niet zo lekker meer voelde toen de smid zo te keer ging.

“Van wie bin jij er ien?” vroeg de ander. “Ïk bin er ien van Adriaan Groen van het Verleit.” “Zonet” groinsde hij “ik docht ok al, wie heb er hier in de buurt zo’n miserabele magere huut!” “Hai is hêlegaar niet mager en hai kin skoftig hard lope” zee Jan die voelde dat ie van nijdigheid helemaal rood werd. “Hard lope?” zei de eerste weer “deer is ie den zeker ook zo mager van worren?”

“Zeg joôje” begon de ander weer “sleipe je vader en moeder nag bai mekaar?” “Ja vezelf!” bromde Jan noidig. Hij wist nu helemaal niet meer welke kant het op moest. “Nou” zei de vragensteller daarop, met een schuin oogje naar de smid “den

mag je ze bedat welders roepe!“ Jan die wel begreep dat ze hem er voor over hadden, hield nu verder maar z'n mond. Tegen twee zulke kerels kon hij toch niet op.

Hameren

Gert had intussen het eerste ijzer rood-gloeiend gemaakt en begon er op te hameren dat de vonken er vanaf vlogen. Af en toe paste hij het dan weer op de paardenhoef waardoor er een sissende vette rookwolk vrij kwam die heel erg stonk. “Doen de deur effe open joôn“ zee Gert “ik stik de moord zo!“

Hij stond dan ook vlak boven de rook omdat hij anders niet goed kon zien of het ijzer al paste. Snuivend en blazend was hij daar aan het branden en toen het eindelijk naar zijn zin was koelde hij ijzer het in de bak met water af en begon het daarna met vierkante nagels aan de hoef vast te slaan. Een raar idee eigenlijk: vierkante spijkers,

dacht Jan, maar hij herinnerde zich dat meester op school al eens uitgelegd had dat die veel beter bleven vastzitten in zo'n paardenhoef. Toen het ijzer goed bevestigd was knipte Gert de uitstekende punten die aan de zijanten uit de hoef kwamen er af en vijlde daarna met een grove vijl het geheel mooi glad. Daarna maakte hij op dezelfde wijze ook het andere loszittende ijzer vast en vijlde ook daar de boel wat bij. Toen pakte hij een emmer met verlopen olie en een kwast en smeerde een laag zwartsel over de twee hoeven.

“Ziezo“ zei ie “jullie peerd heb weer een paar nuwe skoene.” Hij haalde de ijzeren stang weg, maakte het touw los en zei, Bruin voorzichtige naar buiten duwend: “Zo, bring die maar weer nei huis. Je vader en moeder zelle nou bedat welders wakker weze!“

Natte Sokke

Stukkie fietse
koike op de doik
donderkoppe in de lucht
een hoôsbui en....
natte sokke

ois in sloot
skosse trappe
bientje over
een wak en....
natte sokke

plante zette
't spul an de groei
soppege klai
de boel verrot en
natte sokke

speulende joôs
boôt in de gracht
een gointje, een por
omkukele en
natte sokke

bestuurders zurg
gemaal en waterpoil
't moet voor mekaar
want aars....
natte sokke.

Anneke Groot

Oude begrippen worden nog steeds gebruikt

ALLES OP STOOM.....

Tekst: Ton Schotten

Het is al meer dan twee eeuwen geleden dat de mensen gebruik leerden maken van de kracht van stoom. In 1877 werden stoomgemalen in gebruik genomen voor het drooghouden van de polder Heerhugowaard.

Meer dan tweehonderd jaar geleden werden de nog vrij primitieve stoommachines voornamelijk gebruikt bij de mijnbouw, met name in Engeland. Ze vormden daar veelal de krachtbron voor de talrijke pompen die nodig waren om het grondwater dat het werken in de mijnen vaak behoorlijk lastig maakte, af te voeren. Bij deze 'oer-stoommachines' werd de arbeidskracht (het vermogen) verkregen door hete stoom die men binnengebracht in een ijzeren cilinder waarin een beweegbare zuiger paste, die eventueel verbonden was met een krukas en een vliegwiel, met koud water af te koelen. Zo werd een zo genoemde werkslag tot stand gebracht. Als de waterdamp weer gewoon water wordt, ontstaat er namelijk in een gesloten ruimte een vacuüm (onderdruk) en kan men dus gebruik maken van de gewone, de zogenaamde atmosferische luchtdruk

De kracht van de gewone luchtdruk kan men in de praktijk op allerlei manieren bemerken en ook toepassen. Ik denk dan aan zuignappen, deksels van jampotten en inmaakglazen, aan het vacuümtrekken bij een halflege wijnfles en niet te vergeten aan de pomp voor de melkmachine. Eeuwen geleden demonstreerde de burgemeester van de Duitse plaats Maagdenburg al hoe groot deze luchtdruk wel niet was door te laten zien dat twee spannen paarden niet in staat waren de twee helften van een koperen bol die men vrijwel luchtledig had gepompt, weer los van elkaar te trekken!

In de tijd dat ik nog in het voortgezet onderwijs werkte en bij de lessen in natuurkunde op zeker moment de onderwerpen lucht- en kwikdruk, atmosfeer en barome-

ter aan de orde kwamen, deed ik nogal eens de proef met het olieblik. Die ging als volgt: ik deed dan in een leeg en schoon motorolieblik (van circa vijf liter) een laagje water. Dit water bracht ik (in het blik zonder schroefdop) even aan de kook zodat het blik volledig met stoom werd gevuld. Daarna werd het blik (na van de brander te zijn gepakt) met de dop er weer op 'koel' weggezet. En dan gebeurde het...

Want al gauw begon dan het blik een beetje te 'kraken' en weer wat later sprongen er deukjes in de zijwanden en zelfs grote butsen wanneer het blik, ook hoorbaar, vervormde. Het was alles bij elkaar een goed waarneembaar proces dat de meeste leerlingen met spanning volgden. Het zal duidelijk zijn wat er in feite tijdens dit proces gebeurde. De stoom in het blik werd weer water, in het blik ontstond nu een onderdruk die veel zwakker was dan de gewone luchtdruk. En deze gewone luchtdruk was zó veel sterker dat het blik ging vervormen.

Door bij de eerste stoommachines de cilinders afwisselend met stoom te vullen en deze weer af te koelen, bracht men zuigers, krukassen en vliegwielen in beweging en draaiden de stoommachines met als drijfkracht de gewone luchtdruk. Men profiteerde daarbij op ongeveer dezelfde manier als bij de proef met het olieblik werd gedemonstreerd. Later kwam men er achter dat het veel handiger was de stoom in een gesloten ketel op druk te brengen (hoe heter de stoom, hoe groter de druk) en met deze stoomdruk de zuigers van de stoommachines in beweging te brengen. Uiteraard werd de kracht van de stoommachine niet alleen ten nutte gemaakt om pompen te laten werken maar elders ook om allerlei andere werktuigen en machines aan te drijven (zaagmolen, scheepsschroeven, scheppraderen, noem maar op).

Droogmalen met stoom

Rond 1850 is de Haarlemmermeer door een drietal voor die tijd moderne stoommachines met overdruk droog gemalen. In de polder Heerhugowaard heeft men ongeveer twee en een halve eeuw met windkracht gedraaid. In 1877 is men evenwel vrijwel geheel op stoom over gegaan. Dertig jaar later werd de gehele installatie vernieuwd. De grote centrifugaalpompen toen geplaatst zijn in het Poldermuseum nog steeds te zien en hebben tot 1994 dienst gedaan. Ze zijn dus volgend jaar een eeuw oud. In 1932 komt het einde voor de stoommachine en gaat men over op olie en in 1941 op elektrische bemaling.

Niet alleen voor poldergemalen maar ook in de industrie en bij dienstverlenende bedrijven ging men met stoom werken. Men las overal op gevels, in advertenties en op reclameborden teksten als Stoomdrukkerij 'Perzië', Stoomwasserij 'Reine Julia', Stoomzagerij 'Eikelenboom', Stoomvaart Maatschappij 'Neptunus', enzovoort. De mensen moeten in die tijd het gevoel hebben gekregen dat de stoom(kracht) de kloppende hartslag was van het economische leven. Stoom leek wel, zowel letterlijk als figuurlijk, de algemene krachtbron te zijn voor het bedrijfsleven. Deze positie als energiebron zou pas later in toenemende mate worden overgenomen door de elektriciteit.

Stoomfiets

Het is opmerkelijk dat, ondanks het feit dat het algemene gebruik van stoom niet meer bestaat, er nog veel woorden zijn en gebruikt worden die met het stoomtijdperk een zekere relatie bezitten. Ze verwijzen als het ware naar begrippen of verschijnselen uit een andere tijd. Zelfs in de

jaren 50 keek men er op het platteland niet van op wanneer men iemand hoorde praten over een stoomfiets (motorfiets), een stoomkas (een grote graandorsmachine) of een stoomwals (een wals met een dieselmotor). Deze benamingen lagen blijkbaar voor veel mensen nog tamelijk voor de hand terwijl de uiterste gebruiksdatum eigenlijk allang was verstreken.

Het zijn inderdaad oude woorden; men moet soms iets weten over de geschiedenis van de streek of van het platteland om de betekenis te kunnen vatten. Zo zijn er wel meer van die woorden die niet één-twee-drie duidelijk zijn doordat ze betrekking hebben op zaken die uit de tijd zijn, dat wil zeggen geen rol meer spelen in de dagelijkse leefwereld. Welk kind weet bijvoorbeeld heden ten dage nog wat een aambeeld, een zeis, een juk of een handkar is?

Hoe dan ook, het is meestal leuk om op

de hoogte te komen van de herkomst van woorden die je aanvankelijk vreemd in de oren klinken, zoals stoomfiets, stoomboot of stoomvaart.

Zeker vandaag aan de dag is dat zo, nu je stoom voornamelijk alleen nog in de keuken tegenkomt. En niet meer zoals vroeger bij de vertrouwde locomotief, de ouderwetse heimachine of de stoomcarroussel.

Vandaar dat die haast vergeten woorden (als men ze weer eens hoort) onze gedachten soms terug voeren naar tijden die ver achter ons liggen en waar we mogelijk de herkomst, het originele gebruik en de etymologie gewaar kunnen worden. Het heeft dus in veel opzichten te maken met voorbije tijden en om die reden mag er wellicht in een blad als 'De Overhaal' wel eens melding van worden gemaakt.

Plaquette in het voormalige gemaal in Heerhugowaard, nu het Poldermuseum

In deze bijdrage gaat het simpelweg om het woord 'stoom'. Een woord dat nog volledig functioneert in de taal en spraak van elke dag. Er zijn daarbij ook woorden die iets van de dynamiek van stoom tot uitdrukking brengen. Zoals in woorden als: opstomen, een stoomcursus volgen en onder stoom staan. Met stoom werken noemt men in het algemeen 'stomen'. Maar stomen kan eigenlijk van alles betekenen. Zo spreken we over het stomen van kleding, het stomen van behang en het stomen (ontsmetten) van grond of medisch gereedschap.

Toen het Geestmerambacht nog vaarpolder was, kon men als er gevaren moest worden met name als tuinder naar en van

de akker, de kloet hanteren, een zeiltje opzetten of een (dure!) motor in de schuit laten bouwen en die gebruiken. Wie het kon betalen, deed het laatste. Naar je land varen of naar huis, kon je dan 'zittende redderen'. Je hoefde dan niet te kloeten, niet te zeilen, je kon gewoon de motor gebruiken. Maar dat laatste zei haast niemand. Nee, met een motorschuit kon je 'stomen'! Dat 'stomen' mocht niet overal en beslist niet in de vaarveiling zoals in die van Broek op Langedijk, Noord-Scharwoude en Warmenhuizen. Daar hing boven de ingang naar de overdekt ligplaatsen voor de tuindersvletten en schuiten een groot bord met de waarschuwing: VERBODEN TE STOMEN!

Hooie

Tóch mis ik het dat boere niet meer hooie,
temeste niet zoas in vroeger toid,
ik bin dat beêld van al die boerewagens
en van zo'n harkmesien nag lang niet kwoit.

Wat kon dat toch verlegen lekker lichte
as het mooi weer was, al dat jonge hooi,
ze zette het den altoid eerst op roke,
dat stond, vanof de weg, verlegen mooi.

Tóch mis ik het dat boere niet meer hooie,
wai brochte den, as joôs, de thee in 't land
en dede mee met 'koppiestoid' te houwen
deer bai zo'n hooirook, ergens an de kant.

En as het hooi nei huis most, met de wagen,
den bonde ze dat, as ie vol was vast,
met dikke touwe an een houten ponder,
dat was een gladde paal een soort van mast.

Tóch mis ik het dat boere niet meer hooie,
ze 'grásse' nou, ze doen dat machinaal,
of belle om een wagen van Wil Hartog,
den is het land iniens verskrikkelijk kaal.

Ik weet het, hooie is niet meer rendabel,
ok boere moete meegaan met 'r toid.
Maar 't landskap van voorheen dat is verdween,
en dat is wat me toch wel heel erg spoit!

IN DEN GOEDEN OUDEN TIJD

Tekst: Rob Estoppey

In 1823 maakten Jacob van Lennep en zijn vriend Dirk van Hogendorp een reis te voet, per trekschuit en per diligence door de Noord-Nederlandse provincies.

Van Lennep hield hiervan een dagboek bij dat een boeiend beeld geeft van het leven in die tijd.

Zij begonnen hun tocht vanuit Amsterdam en trokken via de Zaanstreek naar Purmerend, Hoorn en Enkhuizen. Uit het reisverslag kunnen wij opmaken dat het Noordhollandse platteland tamelijk welvarend was in die tijd. Er wordt gesproken over “ belommerde wegen, met fraaie boerenplaatsen, nette bloemperken en vette landerijen met heerlijke runddieren“. De steden echter, met name Enkhuizen, waren na de rijkdom van de voorgaande eeuw zwaar in verval.

De Zaanstreek wordt als zeer welvarend beschreven met veel industrie in de vorm van olie-, houtzaag- en papiermolens. Ook leven er schatrijke renteniers. Opmerkelijk is bepaalde regelgeving zoals b.v. in Broek in Waterland waar men “s avonds genee

pijp en overdag niet damet een dopje mag rooken; ook moet men van het paard stappen en het aan de toom leiden“.

Enkhuizen was in diep verval. “Overal waren de schoonste huizen gesloopt, en die nog bestonden dreigden in te storten en de magazijnen der eens zo bloeiende

Oost Indische Compagnie bestaan niet meer, slechts één huisgezin,

dat nog meest te Leyden woont houdt nog koets en paarden, terwijl er in 1800 achttien waren en de groote (haring) visscherij is bijna geheel vervallen“

Van Lennep en Van Hoogendorp, beiden van goede komaf, hadden in veel plaatsen die zij bezochten goede introducties bij de notabelen die hen rondleidden en te dineren vroegen. Opmerkelijk is dat, hoewel men onaangekondigd op bezoek kwam, men bijna altijd welkom was en er volop tijd bleek te zijn om zich met de bezoekers bezig te houden.

Een boeiend reisverslag uit een tijd waarin drukte en haast niet leken te bestaan.

Jacob van Lennep
1802 - 1868

Dat agrariërs in laag gelegen polders als Heerhugowaard vaak veel problemen door regen kregen mag blijken uit het volgende verhaal.

Zeumer 1968

De regen valt omleig met grof geweld,
de tuinder loit te bed, maar hai is wakker
en dinkt allien maar an z'n land, z'n akker,
hai voelt het: deuze swere bui kost geld.

Z'n kool, z'n eerappele: ze stonde best,
toen kwam de regen en een wekie later
stond 't leige land tot an z'n nek vol water
en deuze donderbui die doet de rest.

Hoe kregt ie straks z'n tulpe d'r uit?
Dat wordt verskrikkelijk martele en prieke,
z'n eerappele verzuipen en verzieke
met den nag slechte proize tot besluit.

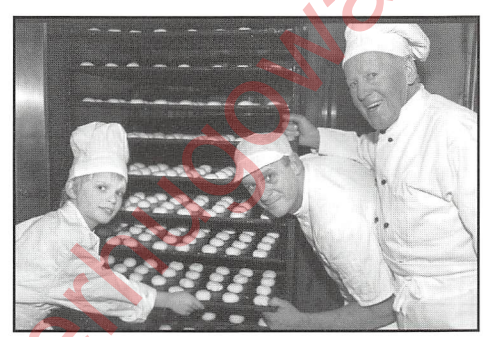
Het is bar dat deuze bui juist hullie trof,
hai loit er van te draaien en te sweiten,
moet ie nou zó z'n boel bedurve leite?
Maar den, om voif uur zakt ie effies of.

De are ochend koikt z'n vrouw hem effies an
en loit d'r arm heel effies om z'n skouwer.
Ze weet wat of ie voele moet as bouwer,
ze weet er deur de jare alles van
en heb verskrikkelijk toe doen met heur die man
die weer wat groizer worren is en effies ouwer!

Bakker Rood bakt ze bruin in Heerhugowaard: al 125 jaar **JAN ROOD: “BROOD BAKKEN IS TOCH JE LUST EN JE LEVEN”**

Tekst en beeld: John Moesker e.a.

Dit jaar bestaat bakker Jos Rood 125 jaar. Het moeten duizenden broden zijn die zich hebben ontworsteld aan een mengsel van meel met water en gist. Tel daarbij de uren die drie generaties Rood in Heerhugowaard hebben besteed aan het bakken van brood en kom dan tot de slotsom dat de Rood-dynastie menige Heerhugowaardse mond heeft gevuld. Daarmee het bewijs leverend dat het ‘beter is naar de bakker te gaan dan naar de apotheker’.

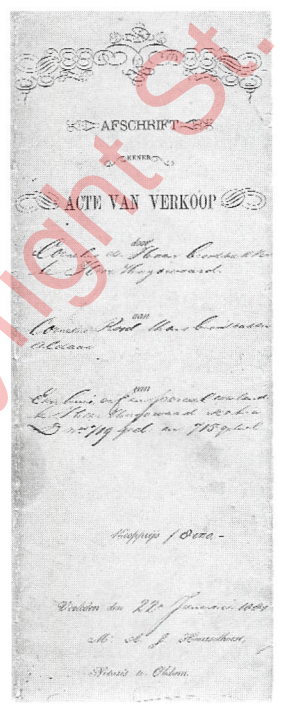
Drie generaties Rood, v.l.n.r. Jorik, Jos en Jan Rood

“Afschrift ener Acte van Verkoop van Een huis, erf en perceel weiland te Heer Hugowaard” Koopprijs achtduizend gulden. Verleden den 22e Januari 1881 bij Notaris Mr. A. Haarselhorst te Obdam. Koper: Cornelis Rood, thans broodbakker aldaar

Wij spraken langdurig met Jan Rood(1931) en zijn naar Nieuw-Zeeland geëmigreerde broer Henk(1936). Aan het einde weten we veel van het bakkersvak, van de ontwikkeling van Heerhugowaard. Maar over het recept van het fijnste roggebrood en het heerlijkste knipbrood van die tijd wordt met geen woord gerept. Net als de smid met vuur omgaat, doet de bakker dat ook. En daarom hebben beiden ook hun eigen geheimen.

Takkenbossen

We schrijven 1881 als Cees (Cornelis) Rood (1858-1909) als 22-jarige zich aan de Middenweg vestigt als bakker. Voor achtduizend gulden koopt hij twee grondpercelen aan de ‘drukste’ straat van de piepkleine poldergemeente. Op één van de grondstukken staat een huis, annex bakkerij van Cornelis de Haan. Omdat Cees minderjarig is, staat de handtekening van vader Jan Rood (1825-1901) op de notariële akte. Bij een eigen zaak hoort een vrouw, zal Cees hebben gedacht. Nog in hetzelfde jaar trouwt hij met Maria Dekker uit Lutjewinkel. Om – letterlijk en figuurlijk – brood op de plank te hebben, moet er door het jonge stel hard

worden gewerkt. Het is in die tijd gebruikelijk om de oven te stoken met takkenbossen.

Jan Rood weet nog dat zijn vader Cor Rood (1900-1961) ook brandhout gebruikte. Tot rond 1920. Steenkool volgt het ovenhout op. Dan doet ook de machine haar intrede in de bakkerij: een mengmachine. Vanaf die tijd maakt steeds meer apparatuur zijn opwachting: een opbol- en een afweegmachine zijn slechts twee voorbeelden.

Bakkersbrigade

Als Cees in 1881 voor de eerste keer het ovensvuur aansteekt aan de Middenweg is er aan bakkers geen gebrek. Heerhugowaard, met nauwelijks meer dan drieduizend inwoners, heeft dertien broodbakkers binnen haar gemeentegrenzen. Grote bakkers en kleintjes, verduidelijkt Jan Rood. “Bakker Nieuwboer was een kleintje. Die had niet meer dan vijftig kilo meel per week nodig; mijn grootvader duizend kilo in de week”. Het moet al gek gaan als je in Heerhugowaard op loopafstand geen bakker kunt vinden. De meesten zitten – logischerwijs – aan de Middenweg. In ‘t Kruis zitten zelfs twee bakkers, onder wie Simon Rood (1895-1981), oudere broer van Cor. Van de dertien zijn er maar weinig overgebleven. De grootgrutter is een moordende concurrent. ‘Lekkere bakker Jos Rood’ voert in zijn logo vol trots het jaartal 1881. Honderdvijfentwintig jaar betekent ook een gelijk aantal jaren overleven.

Bezorging van het brood gebeurt nog met paard en wagen en de hondenkar. Een foto rond 1890.

V.l.n.r. Marie Smal (dienstmeisje), Cor Rood, Henk Rood, later melkboer, Olf de Haan, knecht bij Cees Rood, Dirk Rood en Siemen Rood.

En zo iets is niet alleen een kwestie van vakmanschap; een visie op de toekomst van het bakkersbedrijf hoort daar even goed bij. Jos (1961), de vierde generatie (B)roodbakkers, weet nog steeds dat je voor het bakken van brood vroeg naar bed gaat en vroeg weer opstaat.

Handen- en voetenwerk

We gaan te snel door de tijd. Want het bakkersvak is voor de mechanisatie een echt handen- en voetenwerk. Het deeg van het roggebrood wordt in de trog met de voeten gekneed.

“Gebroken rogge werd vermengd met heet

water. Er werd wel zout toegevoegd, maar geen gist. Eerst werd dat in de trog met elkaar vermengd, later kwam er een houten vorm en dan wogen we het roggedeeg af. Uiteindelijk ging het roggebrood een etmaal in de oven.

Eigenlijk was die gebroken rogge nog gemakkelijker te bewerken dan roggebloem. Dat gebruikten we voor taai-taai“, verduidelijkt Jan Rood.

Opvolging

Cees overlijdt in 1909 op vijftigjarige leeftijd. De bakkerij wordt voortgezet door Cornelia Dekker uit Obdam, de tweede vrouw

van hem. Hij trouwt haar in 1894 na het overlijden in het kraambed van zijn eerste vrouw. In die tijd sterven kraamvrouwen nog geregeld aan de z.g. kraamvrouwenkoorts, een infectieziekte die vaak fataal is. Antibiotica moet nog worden uitgevonden. In 1926 neemt zoon Cor de bakkerij over, nadat zijn oudere broer Simon de honneurs heeft waargenomen.

Rijke kinderschare

Goed bakkersmeel zorgt blijkbaar ook voor een grote kinderschare. Uit het huwelijk van Cees Rood met Cornelia Dekker worden maar liefst veertien kinderen geboren, onder wie zeven zonen. Het liedje van Vader Abraham zou destijds even goed van de tekst ‘Bakker Rood heeft zeven zonen’ voorzien kunnen zijn. Vijf van hen worden bakker en zwermen uit over de regio. Ter wille van dit verhaal richten wij ons op Cor, de jongste van het vijftal. Hij is het immers die op 26-jarige leeftijd de bakkerij overneemt aan de Middenweg.

Cor trouwt in hetzelfde jaar als de bedrijfsovername met Geertruida Weel. Het echtpaar krijgt negen kinderen: drie dochters en zes zonen. Het zestal wordt...bakker!

Tegentij

Als Cor aantreedt, volgt al vrij snel de economische crisis in de dertiger jaren, gevolgd door de Tweede Wereldoorlog.

Broodnijd voorbij!

In de jaren zestig steken de bakkers van Heerhugowaard de koppen bij elkaar. Gesproken wordt over een – broodnodige – wijksanering. De bakkers combineren, vaak noodgedwongen, hun werk met dat van een transportbedrijf. Voor drie broodjes naar De Noord, voor een roggebrood naar 't Kruis en voor één wit naar Veenhuizen. Het loont niet en het lijkt meer op broodnijd. Gekeken wordt naar de omzet van een ieder, met daaraan gekoppeld een redelijke wijkverdeling. Goed voor de eigen nering en nog beter als buffer om een tegenwicht te bieden aan de expansiedrift van de oprukkende grootgrutter.

Foto rond 1927. De bakkerij is nog in oorspronkelijke staat en de familie Rood portretteert pontificaal zoals dat in die tijd gebruikelijk was. V.l.n.r. Cor Rood, Cees Rood, als kind op het fietsje, Geertje Rood-Weel, de echtgenote van Cor, bakkersknecht Piet Snoek, later zelfstandig bakker aan de Draai, en Siemen Rood. De twee vrouwen kent Jan Rood niet.

Voor de jonge ondernemer een regelrecht tegentij. Ondanks het roeien tegen de stroom in, noemt hij zijn bedrijf trots “De Vooruitgang”. Want laten we wel zijn: ook tegen de de stroom in, kun je vooruitgaan. Twee belangrijke elementen spelen een rol bij “De Vooruitgang”. Cor verstaat zijn vak: het brood van Rood blijft ondanks de crisis voortreffelijk smaken. En het tweede is dat Cor, zijn vrouw Geertje en de medewerkers hard werken van de vroege ochtend tot de late avond.

Nachtwerk

Jan Rood: “Dat is eigenlijk niet veranderd. Net als ik, stond mijn vader ‘s nachts om twee uur op en vrijdagavond stonden we zelfs al om negen uur ‘s avonds in de bakkerij. Wij vonden dat helemaal niet erg en niets geen last van slaap, hoor! Zelf sliep ik overdag in twee etappes en kwam dan toch wel aan mijn acht uren slaap. Natuurlijk offer je best een deel van je sociale leven op. Maar ‘t is een bar mooi beroep, dat bakkersvak. Als je de broden uit de oven haalt, alles egaal en mooi gerezen, dan is dat toch je

Ijsbakker

Het ‘oude’ beeld van Heerhugowaard: de Middenweg en een handvol zijwegen. Meer kilpaden die langs de killen (sloten) diep in het polderland doorliepen. Boerderijen stonden vaak langs zo’n kil en hun bewoners moesten natuurlijk van brood worden voorzien. Bakker Rood bracht het brood tot aan de Laanderweg in De Noord. Eerst met paard en wagen en de transportfiets met broodmand voorop; later met de (bestel)auto.

“Dat bezorgen met de transportfiets was vroeger geen lolletje,” zegt Jan Rood. “Zeker ‘s winters niet. Dan moest je over de modderige kilpaden en over beijsde bruggetjes. Je had geluk als de sloten bevroren waren. Dan ging je met de fiets over het ijs naar de klant aan het volgende kilpad. Totdat het ijs je op een dag door de dooi niet meer kon houden en je door het ijs zakte. Dan ging de hele handel te water...”

Vlak na de Tweede Wereldoorlog. Als je op de foto gaat, trek je een schone kiel aan en zet je een fris gesteven bakkersmuts op. Staand v.l.n.r. Siem Rood, Cor Rood en Pé Rood. Zittend: Jan Rood-Henk Rood en Niek Rood.

lust en je leven“.

Je lust óf je leven! Want de periode tot 1945 is ook een kwestie van kommer en kwel. Tijdens de oorlog ontstaat er al snel gebrek aan steenkool. Bakkerlust wordt een levenskwestie: honger!

“Als knaap reed ik omgehakte bomen die aan de Middenweg stonden naar boerderijen waar de onderduikers de bomen tot brandhout voor de bakkerij verzaagden. Het hout werd gedroogd in de bovenste oven, die was niet zo heet,“ herinnert Jan Rood zich nu.

Bakkerscollectief

De oorlog grijpt nog meer in in het bakkersleven in Heerhugowaard. Vierduizend Waardse monden moeten worden gevuld terwijl er groot gebrek is aan brandstof. Vindingrijk zijn ze wel, de bakkers in deze poldergemeente. Omdat de ovens van de bakkers Cor Rood en Simon Dekkers de grootste zijn, besluit men daar collectief te gaan bakken.

Na de oorlog bakt Cor Rood z'n brood weer alleen in eigen bakkerij. Het assortiment wordt ook wat uitgebreider. Hoewel het 'regeringsbrood' – het meel wordt betaald door de regering – nog lang de magen moet vullen van vermagerde Nederlanders.

“Dat regeringsbrood werd gemaakt van een beetje meel, meer gemalen erwten en azijnzuur tegen het bederven. Pas daarna kwam het Zweedse brood. ‘t Leek wel cake en smaakte ook zo“, vindt Jan Rood. Bevrijd Nederland leert zijn smaak weer te hervinden. Wit- en tarwebrood doen hun intrede, net als beschuit. En natuurlijk is er weer gebak verkrijgbaar.

Derde generatie

Bakkers worden niet oud, zou je kunnen zeggen. Cor Rood overlijdt in 1960. Hij is dan nog maar 59 jaar oud. Jan Rood is zijn vader drie jaar eerder al opgevolgd. Hij trouwt in 1955 met Coba Mulder uit Obdam.

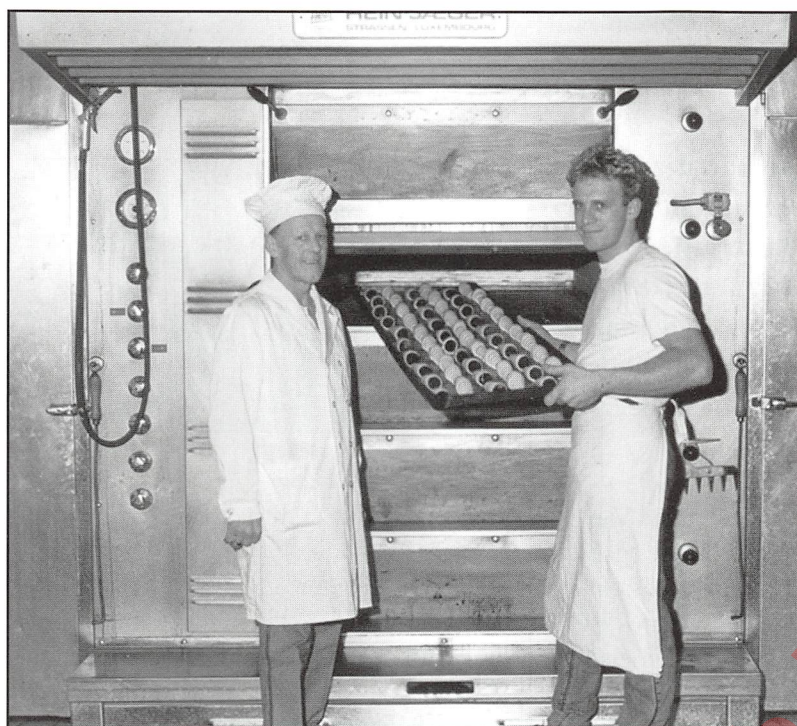
Met de derde generatie begint in feite ook een nieuwe ontwikkeling van het bakkersbedrijf. En dat heeft alles te maken met de groei van Heerhugowaard.

In 1957 wordt mr. A.F.M. Molleman benoemd als burgemeester van Heerhugowaard. De nieuwe eerste burger, opvolger van burgemeester B.J.F. Sutman Meijer (periode: 1934-1957), heeft al snel door dat een gemeenschap ten dode is opgeschreven als de bakker zijn winkeldeur blijvend sluit. Heerhugowaard moet dus groeien om te kunnen overleven.

Gist doet rijzen...

Lekkere Bakker Jos Rood heeft onder de vleugels van zijn naamgever inmiddels de vleugels behoorlijk in alle windrichtingen uitgeslagen. Vanuit een eigen centrale bakkerij in Alkmaar en met een aantal winkels in de regio levert de onderneming vers brood en banket aan diverse instellingen, zoals centra voor ouderen, bedrijfskantines en horecagelegenheden. Als we het over 2006 hebben, dan hebben we het nog steeds over ambachtelijk gebakken brood van deze, van oorsprong, Waardse bakker. In het Heerhugowaards Nieuwsblad laat Jos Rood schrijven dat hij 'liever een klein assortiment van hoge kwaliteit dan veel voor minder' heeft. Daarmee neemt hij op waardige wijze en met vakmanschap het vaandel over van de voorgaande (B)Roodbakkers.

De geschiedenis leert het ook wat dit betreft: gist doet rijzen...

In 1987 – een jaar voordat Jan Rood officieel zijn bakkersmuts aan de kapstok hangt, poseert hij met zoon Jos voor één van de bakmachines. Tussen 1881 en 1987 is er veel gebeurd in het bakkerswereldje.

Bakkersvisie

Jan Rood beseft dat de groeivisie van Molleman naadloos aansluit bij zijn bakkersvisie. Zijn winkeldeur gaat niet dicht, hij besluit in 1963 zelfs een nieuwe bakkerswinkel te openen op dezelfde plek als de oude. Een schot in de roos, leert de dag van vandaag.

De poldergemeente vanouds begint aan haar tweede jeugd. Dichtbij de Rood's stek worden de eerste huizen gebouwd. En de groei mondt uiteindelijk uit in een gemeente die één dezer dagen haar 50.000ste inwoner begroet.

Jan Rood, inmiddels 75 jaar, stopt in 1988 met het broodbakken.

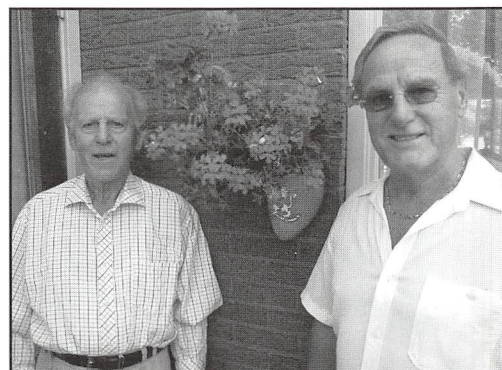
“Drie oudere broers waren al gestorven en ik was toen aan de beurt. ‘t Ging op het rijtje af!”

Jan Rood draagt de zaak over aan zoon Jos, werkt nog enige tijd als ‘jongmaatje’ bij zijn zoon en geniet nu van zijn leven, samen met zijn vrouw, aan de Van Ostadelaan.

Op het moment dat wij Jan interviewen is broer Henk net over uit Nieuw-Zeeland. Met de broers Peter (1928-1965) en Nico (1933-1995) verhuist hij naar onze tegenvoeters. Samen met Peter runt hij eerst een bakkerij onder de naam ‘Rood Brothers’.

Later gaat hij zelfstandig verder, neemt een grote bakkerij over en waagt zich, eerst aarzelend, daarna met ambitie aan het onroerend goed. Inmiddels woont hij al een halve eeuw in Nieuw-Zeeland, komt regelmatig naar Nederland voor familiebezoek, maar zegt Nieuw-Zeeland als zijn vaderland te beschouwen.

Van Jan Rood (1825) naar Jos Rood (1961): een bakkersgeslacht dat bijna twee eeuwen oud is, waarvan de ‘Heerhugowaardse’ tak 125 jaar de bakkersoven warm heeft gehouden. Het gist zit de Rooddynastie in de genen.

Links op de foto Jan Rood en rechts broer Henk, overgekomen uit Nieuw-Zeeland.

DE VIER GENERATIES VAN GRAFT

Tekst: Ed Dekker Foto's: familie Van Graft

Zuiderlicht, Hemelboog, Zonnewende, Evenaar, deze straten omringen in een piepjong deel van de Stad van de Zon het Willem van Graft erf. De naam van dit straatje herinnert aan een luchtvaartpionier, Willem van Graft (1891-1952). Hij en zijn familie woonden op, zeg maar, de rand van het Willem van Graft erf. Op een boerderij, de Thijs Hoeve. Vier generaties Van Graft boerden op deze plek.

Rechts:

Jan van Graft (1862-1940), de grondlegger, en zijn vrouw Antje Ooms (1864-1956).

De boerenplaats, 1951, Middenweg 12. In de oude stolp wordt dan niet meer gewoond. Het woonhuis rechts is gebouwd in 1947/1948. De grootste schuur achter biedt plek aan zestien koeien. Daarachter de schuur (het lagere gedeelte) voor de pinken. Rechts (langwerpig) de wagenschuur. Links naast de stolp is een puntje te zien van het vroegere melkbon (plaats waar de koeien buiten werden gemolken)

Dit verhaal beschrijft vier generaties Van Graft op het boerenbedrijf Middenweg 12. De vier generaties – Jan, Louw, Kees en Loek - omvatten bijna een eeuw, van 1909 tot 2001. In deze periode voltrokken zich ingrijpende veranderingen in het boerenleven en in Heerhugowaard. De familie Van Graft maakte deze veranderingen van zeer nabij mee.

Dit artikel is grotendeels gebaseerd op het levensverhaal van Kees van Graft (1932). Kees, de derde generatie en oomzegger van de luchtvaartpionier, zette zijn herinneringen aan dik negentig jaar boeren in De Waard uitgebreid op papier. Hij schetst een boeiend beeld van allerlei veranderingen in de agrarische sector, ondergaan door één bedrijf in een periode met twee wereldoorlogen, met opkomst en neergang, geluk en pech, vreugde en verdriet. Veel van zijn waardevolle gegevens

zijn verwerkt in dit verhaal.

De grondlegger

Terug in de tijd. Jan van Graft (1862-1940) koopt de boerenplaats aan het zuidoende van de Middenweg in 1909. Op een openbare verkoping in september te Alkmaar wordt hij eigenaar van een *huismanswoning met boet, boetje, erf, melkplaats, boomgaard, gracht, bos, weiland en bouwland*, samen groot 26 hectare, 92 are en 70 centiare. De prijs is f 42.745. Voorjaar 1910 komen landman Jan van Graft, geboren in Kwadijk, en zijn vrouw Antje Ooms uit Scharwoude er wonen. Het echtpaar verhuist uit Oterleek. Zij woonden eerst in de Beemster, waar Jan kaasmaker was.

Zij komen verder door hard werken, goed inzicht, een goede gezondheid, enig geluk en goed op de centen passen. Na bijna tien jaar kunnen Jan en Antje een boerderij pachten in de Beemster, met tien hectare land. Daar wordt hun jongste telg geboren, Louwrens Pieter.

Het gezin verhuist in 1904 naar pachtboerderij De Hulst te Oterleek, met 22 hectare land. Vijf jaar later koopt Jan in Heerhugowaard de boerenplaats van Lijsbeth Visser, weduwe van Dirk Rus. Haar man was verongelukt bij het rooien van een grote iep.

'Unjerplaats'

De boerderij aan de Middenweg staat bekend als 'unjerplaats'. Er groeit veel unjer tussen het gras. Unjer is een plantje,

dat giftig is voor de koeien. De nieuwe bewoners van de stolp treffen een gaswel aan. Deze gaswel zorgt voor verlichting van de koestal, dors én het woongedeelte. ‘Opoe’ – Antje van Graft-Ooms – wil modern koken. Drie gaststellen – een noviteit – worden gekocht ter vervanging van de petroleumstellen.

Opa Jan laat in 1928 een tweede gaswel slaan, tot op ongeveer 22 meter diepte. Er kan overal gaslicht komen, ook in de boet.

Elektriciteit wordt in 1930 aangelegd. In de Tweede Wereldoorlog moet worden teruggegrepen op petroleumstellen. Er kan niet op gas worden gekookt omdat de bezetter het waterpeil in de polder kunstmatig hoog houdt en de installatie te diep in het water ligt.

Tot 2001 wordt op de Thijs Hoeve bron-gras gebruikt, voor koken, de boilers en voor het reinigen van de melkapparatuur.

Louw van Graft (1898-1976), de tweede generatie, neemt het bedrijf over in 1927. Zijn ouders betrekken een burgerhuis in Heiloo. Op 78-jarige leeftijd overlijdt Jan

van Graft, de grondlegger van het bedrijf, in 1940. Zijn vrouw Antje Ooms wordt 92 jaar. Zij sterft in 1956.

Louw van Graft trouwt in 1923 met zijn buurmeisje Anna Buisman. Zij woont in boerderij De Kieft aan de Middenweg. Haar vader Cor Buisman is zetboer op dit bedrijf, eigendom van Cor Tool.

Louw en Anna gaan

wonen in de werkmanswoning. Die had vader Jan van Graft in 1916 naast de boerderij laten zetten. In dit huis wordt in 1927 het eerste kind geboren, Jan.

Driemansbedrijf

Bij de overname van het bedrijf in 1927 telt de veestapel 28 melkkoeien, acht pinken en elf kalveren. Het werk op het land wordt gedaan met twee paarden, Jopie en

Betsie. Onder Louw is het een driemansbedrijf.

In het gezin wordt een jonge boerenknecht opgenomen. Vaste medewerker Henk Schoonewille woont in de andere helft van de werkmanswoning. In 1933 wordt hij opgevolgd door Aldert Hofman (die dertien jaar blijft).

Van de firma Timmerman te Alkmaar wordt krachtvoer aangekocht, zoals murwe lijnkoeken. Later levert Timmerman enkelvoudige meelsoorten die op de dors zelf worden gemengd, onder meer maïsmeel, gerstmeel, cacaooppo, cocos, soya, lijnmeel, geplette haver en zemelen van graansoorten.

Dit zelfmengen is veel goedkoper dan de geperste veekoeken. Het krachtvoer moet de productie van de koeien verhogen.

Het bedrijf sluit zich aan bij de rundveefokvereniging in Heerhugowaard, ‘Samenwerking’, en het Nederlands Rundveestamboek. Louw koopt jonge stamboekstieren uit melkrijke koefamilies. Veel gebruikt wordt de Franslijn van stal Groneman te Wieringerwaard.

Wereldcrisis

Louw is amper een paar jaar als zelfstandige aan de gang als kort na de strenge winter van 1928/29 een enorme wereldcrisis zich aandient. De gevolgen zijn ingrijpend. De melkprijs zakt in enkele jaren van f 0,10 per liter naar f 0,04.

Veel arbeiders raken in de ‘werkverschaffing’ door de grote werkloosheid. Er komen mensen bij Louw om te vragen om werk. Hij laat hen ‘s winters sloeten uitbaggeren, voor 10 cent per uur. In de crisistijd wordt Kees van Graft geboren, in 1932.

Het is bij Louw en Anna armoe in de knip. Maar niet in hun lichaam. Ze blijven optimistisch. Louw zit zingend op de kaasbrik, op weg naar de vee- en fruitmarkt in Alkmaar. Louw en zijn vrouw kunnen beiden goed zingen en zijn lid van zangvereniging ‘Ons Genoegen’ te Heerhugowaard.

De hooiwinning is een tijdrovend karwei. Na het maaien kan, als het weer niet

De bruidsfoto van Anna Buisman en Louwrens Pieter van Graft, 27 mei 1923

Zeer modern voor die tijd, gras inkuilen, 1931. Op de kuil (midden) Louw van Graft en Jopie, een van de werkpaarden. Op de grond staan echtgenote Anna met zontje Jan. Op de wagens Henk Schoonewille (links) en Cor Michiele (rechts).

Feest in Heerhugowaard in 1929, bij het 300-jarig bestaan van de polder. Een optocht was een van de festiviteiten. Op de bok Louw en Anna van Graft-Buisman. Op de wagen Wijntje de Boer, Corrie Slot, Corrie Beets, Jo Beets, Annie Peijs en Jannie Brouwer

meewerkt, het vier weken duren voordat de hooihopen binnen zijn.

In 1946 komt het hooiruiteren in beeld. Op het land wordt het hooi op ruiters gezet. De wind kan ook onder het hooi door waaien. Het nieuwe systeem is een grote verbetering: een kortere veldperiode en een veel hogere voedingswaarde. Rond 1960 wordt de mechanisatie in de landbouw geïntroduceerd. Er is een groot gebrek aan arbeidskrachten. Ook de hooipers doet zijn intrede.

Het bedrijf is lid van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw (HMvL). Deze standsorganisatie gaat later op in de WLTO (nu LTO). Lange tijd is Louw bestuurslid van de – grote – afdeling Heerhugowaard van de HMvL.

Toogdag

Vanuit grote armoede ontstaat onder het motto 'samen sterk' in het begin van de jaren dertig in Drenthe een nieuwe landelijke organisatie, 'Landbouw en Maatschappij'. Jaarlijks houdt deze organisatie een toogdag. Vanuit Heerhugowaard gaat

er een bus vol (met 28 boeren) op af. De bus is van Rus en Zomer, een onderneming in Heerhugowaard. Een bezienswaardigheid is de net opengestelde Afsluitdijk.

Dank zij inzicht en hard werken weten Louw en Anna in de crisisjaren de boel net draaiende te houden. 's Morgens om vier uur beginnen, het personeel om half vijf.

Jan en Kees krijgen in 1936 een broertje, Klaas.

Met de herfst, als al het vee is opgestald, breekt een minder drukke periode aan op de boerderij. Dan wordt er onderhoud aan greppels en sloten, en aan de boomgaard. Van dikke takken, afgezaagd van de knotwilgen, worden palen gemaakt. Het hout ligt dan eerst een heel jaar in de sloot 'te wateren', dan gaan ze langer mee. De dunne takken worden voor een paar centen verkocht aan de bakker, voor het stoken van de oven.

Met vorst wordt er 's middags geschaatst. Louw en Anna zijn beiden liefhebbers van schoonrijden. 's Avonds zijn er in de winter de vergaderingen van de verenigingen en de burenvizite's. Dan wordt er chocolademelk gedronken en zelfgebakken koekjes gepresenteerd. Een hoogtepunt voor de mannen op zo'n avond is het koeien kijken.

Lopen naar de markt

Overtollig vee wordt verkocht op de maandagse markt in Alkmaar. De jonge kalfjes en ander kleinvee worden met de kaaswagen – voorzien van veehekken – naar Alkmaar gebracht. Met de koeien gebeurt dat lopend. Vanaf het zuideinde van de Middenweg duurt deze reis anderhalf uur. De boer loopt voorop, met één of twee koeien aan een touw. Een jongen met een wilgentak loopt achter, om de gang er in te houden.

Het slachtvee van Van Graft gaat via de markt en de weegbrug naar slager Jan Groot in de Langestraat. Het mindere vee koopt Elie Bing, die een volksslagerij heeft in de Hoogstraat.

Met de grote voorjaars- en najaarsmark-

ten drijven de veehandelaren hun grote koppels opgekocht vee meestal los over de wegen, ook over de Middenweg. Dit gaat door tot het begin van de Tweede Wereldoorlog.

Bekende veehandelaren in Heerhugowaard zijn voor koeien Kl. Schoen en Kl. Kruyer, voor kalveren en schapen Jac. Weel en Jac. Does, voor paarden Kl. Stammis (later Jn. van Stralen, Gebr. Kuiper).

Louw brengt zijn koeien tot 1946 lopend naar Alkmaar. Daarna gebeurt dat met de veeauto van Jac. Baars, die in Heerhugowaard-De Noord een transportbedrijf en café De Hengstman heeft.

Al snel na de overname in 1927 heeft Louw de veestapel uitgebreid naar 35 koeien. De uitbreiding maakt een tweede inwonende knecht noodzakelijk. Een deel van de melk wordt vanaf 1934 niet meer geleverd aan 'Excelsior', de coöperatieve zuivelfabriek in Heerhugowaard. Melkboer L. van der Peet uit Alkmaar haalt iedere ochtend twee volle bussen op (samen tachtig liter). Hij betaalt één cent per liter meer dan 'Excelsior'.

Deelnemers aan een melkerscursus op het bedrijf van Louw van Graft, 1936. Vlnr: staand Jan Blom, Piet Bloothoofd, N.J. Blauw (instructeur), Louw van Graft en Aldert Hofman (werkman Van Graft). Zittend: onbekend en Gré Blom.

Eerste wasmachine

Het dagelijks leven is sober. Het duurt tot 1936 voordat het eerste elektrische apparaat in huis komt. Een wasmachine, door moeder Anna opgespaard met halve guldenstukken. Wat een weelde!

Het gezin wordt in 1941 uitgebreid met de geboorte van Atie.

Een flinke verbetering is het nieuwe huis dat Louw in 1947/48 naast de oude stolp laat zetten.

Het sobere leven betekent niet dat de kinderen iets te kort komen. Moeder Anna zorgt altijd voor goed en lekker eten.

Vader Louw zegt altijd: 'Je kunt je wel arm drinken, maar niet arm eten'. De kinderen mogen veel, zoals gym (bij Tavenu), zang (Ons Genoegen), toneel (Harmonie), paardrijden (Schermerruiters) en voetballen (vanaf 1948, bij het nieuwe Reiger Boys). De kinderen krijgen kan om door te leren. 'Alles wat je leert, kunnen ze je nooit meer afnemen', aldus Louw.

Melkerscursussen worden vanaf ongeveer 1930 op verschillende bedrijven gegeven. Het doel is de kwaliteit van het handmelken te verbeteren, en daarmee de kwaliteit van de melk. Nic. J. Blauw uit de Berkmeer is een van de boeren die deze cursus geeft op zijn eigen bedrijf.

Louw van Graft volgt de melkerscursus op zijn eigen bedrijf. Hij krijgt in 1938 voldoende leerlingen bij elkaar. Zoon Kees volgt de cursus op het bedrijf van Nic. Blauw en behaalt het diploma in 1950. Vier jaar later schakelt Louw over op machinaal melken.

'Etenhalers'

De Tweede Wereldoorlog grijpt diep in op het leven van de familie Van Graft. Het is een periode met veel spanning.

Stedelingen trekken massaal naar het platteland, op zoek naar voedsel. In de winter van 1944-45 – 'de hongerwinter' – overnachten er bijna alle dagen 'etenhalers' op de hooizolder. Gedurende de winters 1943/44 en 1944/45 slapen er bij Van Graft totaal negenhonderd mensen, nooit meer dan twaalf per nacht. De volgende ochtend vertrekken zij weer, verder richting Wieringermeer of terug naar Haarlem, Leiden, Katwijk, Den Haag, Wassenaar en Noordwijk.

Ernstig gebrek aan voedsel heerst er niet bij Van Graft. De grote tuin levert veel groenten op. Louw beschikt over een dubbelloops jachtgeweer, met jachtakte. De patronen maakte hij zelf, met fijne hagel en kruid. Af en toe is er dus een haas op tafel. Voorts worden er wilde eenden gevangen.

Louw van Graft toont op een jubileumfokdag in Heerhugowaard, 1952, Thijs 7b, zijn lievelingskoe. Dit dier, op het bedrijf geboren in 1936, werd de stammoeder van bijna de gehele veestapel.

De invoering van de scheurplicht voor de voedselvoorziening betekent dat 2,5 hectare weiland wordt omgeploegd voor de teelt van aardappelen. De oogst moet worden geleverd aan de bezetter. De producten zijn bestemd voor de Nederlandse bevolking, maar het merendeel gaat naar Duitsland.

Om voldoende veevoer te hebben, koopt Louw in de Wieringermeer bietenblad en koppen van suikerbieten. Het bietenblad kuilt hij zelf in bij de boer. Hij haalt het ingekuilde bietenblad in de winters van 1943/44 en 1944/45 op met twee paarden voor een wagen en daarachter een driewielige kar.

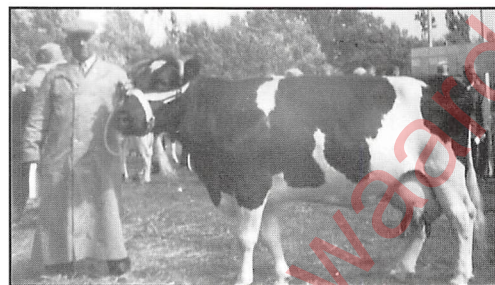
Zelfs in de oorlog kan de veestapel doorgroeien. Enkele koeien gaan in de jaren 1941-1946 's winters naar kleine bouwers en tuinders, onder wie de families Bas, Bakker, Evers, Volkers en Bobeldijk, allen aan de Jan Glijnisweg. Zij doen dat 'om de melk' en het spaart de boer voor.

Grootste veeboer

In 1945, bij het einde van de oorlog, is Louw van Graft uitgegroeid tot de grootste veeboer van Heerhugowaard, met 44 koeien. Vier mannen melken de koeien met de hand, tweemaal daags, met daarbij 's avonds als extra een schooljongen.

De spanningen van de voorbije donkere jaren eisen later hun tol. Moeder Anna van Graft stort in 1947 in. Een half jaar moet zij volstreekte rust houden. Zij ligt van 7 mei tot 15 oktober in een huisje van het Witte Kruis, dat in de boomgaard staat. De kinderen mogen af en toe bij haar zijn, maar héél even.

Het gezin Van Graft, 1946. Vlnr. Klaas, Kees, Atie, moeder Anna, vader Louw en Jan.

Vader Louw zegt op tijd zijn lidmaatschap van 'Landbouw en Maatschappij' op. Hij ziet in dat deze club de verkeerde kant op gaat. 'Landbouw en Maatschappij' wordt in de NSB opgenomen. NSB'ers worden na de oorlog gevangen genomen en gestraft in kampen.

Het gewone leven hervat zich na de bevrijding geleidelijk. Er worden noodgemeenteraden ingesteld. Als lid van Plaatselijk Belang komt Louw in de noodraad van Heerhugowaard. Hij sluit zich later aan bij de PvdA. Na de officiële verkiezingen wordt hij gekozen als raadslid. Twaalf jaar zit hij in de raad. Louw is actief op een breed terrein in het maatschappelijk leven. Hij bekleedt diverse bestuurlijke functies. Zo is hij voorzitter van de Commissie tot wering van schoolverzuim, hoofdingeland en (later) heemraad van de polder Heerhugowaard en lid van de Raad van Toezicht van de Boerenleenbank. Bovenal is hij boer.

Graszaad

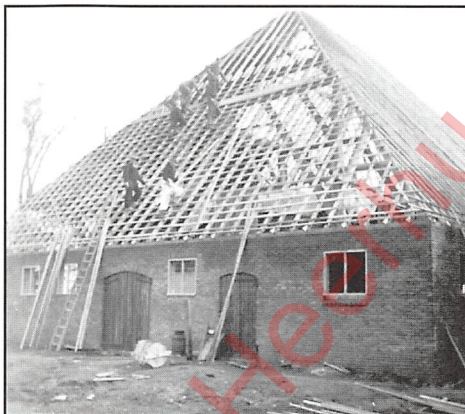
De ontwikkelingen na 1945 op het bedrijf volgen elkaar snel op. Louw speelt in op de behoefte aan graszaad. Op eigen land oogst hij graszaad en verkoopt dit aan boeren. Deze handel is gedurende zes jaar een mooie bijverdienste. Voor het dorsen wordt loonbedrijf Kostelijk van de Westeweg ingeschakeld.

De wederopbouw krijgt een flinke financiële impuls dank zij de Marshall-hulp uit Amerika. Op een vijfdaagse excursie naar Denemarken in 1950, georganiseerd door de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, doet Louw allerlei waardevolle indrukken op bij moderne agrarische bedrijven. Een groep boeren maakt kennis met allerlei nieuwe ontwikkelingen.

De stokoude stolp wordt ingrijpend verbouwd tot nieuwe stal, 1953. De timmerman is C. Kooy, S. Hittema doet het metselwerk. M. Visser legt de elektriciteit aan, de rietdekker is N.J. Sprengeling.

Het bestuur van de polder Heerhugowaard, 1965. Louw van Graft heeft dertig jaar deel uit gemaakt van het polderbestuur; van 1938 tot 1968. Tot 1950 was hij hoofdingeland, daarna heemraad. Zoon Kees trad in 1968 toe tot het polderbestuur. Op de foto vlnr. staand: A.P.A. Overtoom, J. van Stralen Kzn., J.M. Groen en J. Beers (allen heemraden). Zittend: dhr. Machiels (opzichter), P. van Langen Jbnz. (heemraad), J.P. Sinnige (heemraad), H. Stuijt (dijkgraaf) en L.P. van Graft (heemraad).

Het bezoek resulteert in 1953 tot de bouw van een nieuwe stal. Van de ingrijpend verbouwde stolp blijven alleen het vierkant en een deel van het dak over. De Zuid-Hollandse stal (met de koppen naar de voergang) geeft onderdak aan 52 melkkoeien. Een brede gang biedt voldoende ruimte aan voerwagens. Heel nuttig zijn de adviezen van regionaal voorlichter S. van Eeten van de Landbouwvoorlichtingsdienst. De nieuwe stalruimte, met een stenen zolder om voldoende voer te kunnen opslaan, trekt bekijks uit heel Nederland. Er zijn veel excursies op het bedrijf.

Ruilverkaveling

De mechanisatie neemt vooral in de jaren zestig een grote vlucht. De waterhuishouding in de polder verbetert sterk door de ruilverkaveling, met burgemeester mr. A.F. Molleman als grootste stimulator. Bij de aankoop van het bedrijf in 1909 is de waterhuishouding naar moderne begrippen matig. Het zuideinde is het laagste deel van de polder. Bij overvloedige neerslag kan het stoomgemaal aan de Huijgendijk (het huidige Poldermuseum) het water niet snel genoeg in de ringvaart pompen. De laaggelegen landerijen 'verzuipen' dan bijna.

Om deze reden blijft het land in dit deel

van de polder lange tijd overwegend in gebruik als weiland. Het waterpeil moet ook hoog blijven omdat veel tuinders in het 'centrum' van de polder hun producten vervoeren met de schuit. De soms tegengestelde belangen tussen tuinders en veeboeren leiden tot botsingen in het polderbestuur.

Met de verkaveling in de jaren zestig, waarbij Heerhugowaard verandert van vaarnaar rijpolder, daalt het waterpeil met vijftien centimeter. De verkaveling is een zegen. Heerhugowaard telt in 1960 een groot aantal kleine bedrijven, met veel eigen werkkrachten. De productieomstandigheden zijn zeer matig, de inkomsten bijzonder laag.

Streekontwikkeling

Een belangrijk aandeel heeft Louw van Graft in de agrarische ontwikkeling van Heerhugowaard. Als 'schatteer' is hij nauw betrokken bij de verkaveling. Hij taxeert de waarde van de ingebrachte percelen. Louw schuift aan in het bestuur van de plaatselijke Streek-ontwikkelingscommissie. De taak van deze commissie is het verbeteren van de agrarische productieomstandigheden.

De agrarische sector in Heerhugowaard breidt zich na de verkaveling uit met vooral pluimvee- en mestvarkensbedrijven. De glastuinbouw (groentekassen) begint zich voorzichtig te ontwikkelen. Melkveehouderijbedrijven moderniseren zich.

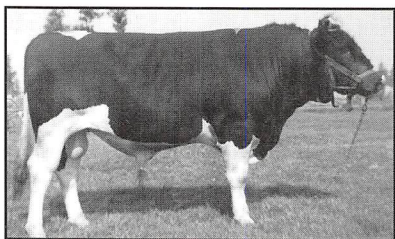
Veel cursussen en excursies worden georganiseerd. Gespreksgroepen onder leiding van mevrouw Van Langen-Klaver trekken veel agrarische vrouwen.

Met forse subsidies stimuleert de overheid allerlei vernieuwingen. Bij Van Graft wordt in 1962 de eerste automatische uitmestinstallatie in de grupstal geïnstalleerd.

Meer en goedkoper produceren. Dit is het credo van de overheid, met verve uitgedragen door minister van landbouw Sicco

Mansholt. Het gebruik van kunstmest neemt sterk toe. De jaarlijkse melkproductie per koe stijgt met sprongen, van 4.000 kg melk in 1940 en boven de 5.000 kg in 1950 tot 6.000 kg in 1960. Deze lijn zet zich door. In 1980 geeft een koe gemiddeld bijna 7.000 kg. Nu is dat rond de 9.000 kg.

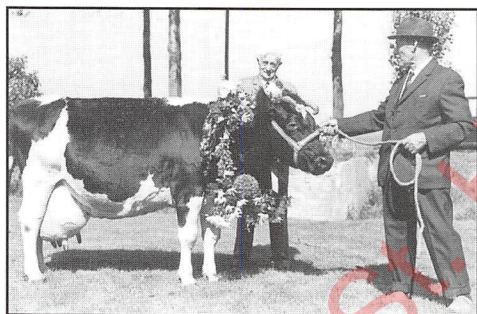

Veel liefde had Louw van Graft voor de fokkerij, net als Kees. Vader en zoon hebben zich altijd gericht op het zuiver Hollandse veebeslag. Deze stier (geboren in 1958) is Thijs Adema 8, als 2,5-jarige. Het dier is op het bedrijf geboren als zoon van Thijs 33 en Adema 2

Puik melkvee

Agrarisch Heerhugowaard bloeit op en presenteert zich in 1963 en 1966 met een grote tentoonstelling. Op het evenement in 1966, als de verkaveling geheel is voltooid, showt de Veeteeltstudieclub Heerhugowaard puik melkvee. Dit vee behoort tot het beste van Noord-Holland. Het bedrijf Van Graft presenteert zich met Thijs 128 en Thijs 139, dochters van de eigengefokte stier Thijs Adema 8.

Kees van Graft, die inmiddels volop in het bedrijf van vader werkt, is op de tentoonstelling 'De Waard 66' actief als begeleider en stal-knecht. Kees geeft in 1963 de aanzet voor de oprichting van de Veeteeltstudieclub en wordt voorzitter.

Een mijlpaal in de geschiedenis van het veehouderijbedrijf Thijs Hoeve. Thijs 94 bereikt de magische grens van 100.000 kilogram melk, op 17 juni 1970. De 14 jaar oude koe krijgt kort daarna een krans omgehangen door stamboekhouder Klaas Reyne. Rechts Louw van Graft.

Terug naar 1946. Na de lagere school gaat Kees dat jaar naar de ULO in Alkmaar, gevolgd door Middelbare Landbouwschool. Na twee jaar neemt hij op het ouderlijk bedrijf de plaats van broer Jan in. Jan begint later in de Beemster een veehouderijbedrijf. Met vader Louw vormt Kees in 1956 een soort maatschap. Een jaar later trouwt hij. Het jonge stel betreft de helft van de personeelwoning. Als beginnend boer ontwikkelt Kees zich verder door het volgen van cursussen op allerlei terrein. De bekroning op het vele werk van vader Louw is de topprestatie van Thijs 94.

Deze koe bereikt in 1970 de mijlpaal van 100.000 kilogram melk. Deze Thijs, van het zuivere Fries-Hollandse veeras, komt tot een totale levensproductie van 141.000 kg en is met dit resultaat jarenlang de op één na meest productieve koe van Nederland.

Thijs 94 voert in het jaarverslag 1974 van fokvereniging Samenwerking de lijst van hoge levensproducties over dat jaar aan. Met vier koeien bij de eerste zeven is Louw van Graft goed vertegenwoordigd op deze ranglijst. Nummer 5 is Thijs 139, 6 Thijs 167 en 7 Thijs 166.

Over de mijlpaal in 1970 zegt Kees nu: „Ik zat toen net in de gemeenteraad en Heerhugowaard beleefde haar eerste uitbreidingsgolf. Veel 'stadters' kwamen hier wonen en wisten niets van het boerenleven. Veel nieuwe inwoners hebben wij op bezoek gehad op ons bedrijf. Daarmee probeerden wij goodwill te kweken voor de agrarische sector. Later kwam ook veel groepen leerlingen bij ons.”

Vader en zoon Van Graft breiden de veestapel verder uit. Met drie volledige arbeidskrachten wordt in de jaren zeventig jaarlijks 350.000 kg melk afgeleverd. De oude veeschuren worden vervangen door een zogeheten BIO-schuur, van 19 bij 10 meter. Na nieuwe veranderingen kunnen in 1979 102 dieren op stal staan, waaronder 71 melkkoeien.

Groot-Geestmerambacht

Ook Kees is maatschappelijk actief, net als vader. Gedurende 26 jaar maakt hij deel uit van het waterschapsbestuur. Eerst van de polder Heerhugowaard en na de concentratie in 1980 van het waterschap Groot-Geestmerambacht. Voorts is hij voorzitter van de HMvL-Heerhugowaard. Als raadslid voor de PvdA bedankt hij na vier jaar. Hij voelt zich niet thuis in de gemeenteraad.

Kees deelt de liefde van vader Louw voor de veefokkerij. Met voldoening blijft hij verder werken aan de verbetering van de veestapel met zuiver Hollands bloed door

Kees van Graft (1932). Hij bewoont tegenwoordig de helft van het vroegere werkmanshuis van de familie Van Graft, Middenweg 14.

middel van KI (kunstmatige inseminatie) en door een eigen gefokte stier uit een beste koe in te zetten. Het bedrijf is present op allerlei keuringen, ook op de Provinciale Fokdag. Jonge stiertjes worden opgefokt voor de verkoop.

Vader Louw blijft actief op de boerderij, ook bij het klimmen der jaren. De verkoop van koeien en stiertjes is zijn werk.

Een grote slag is het plotselinge overlijden van vader Louw, in 1976. De ene dag peren plukken, de andere dag is het voorbij na hevige pijn en een operatie.

Kees: „Opeens moest ik alleen de leiding nemen. Hij had nog alle dagen, vaak zingend, meegewerkt, en hij bleef vooruitstrevend. Bejaardentochten waren niets voor hem, maar voor excursies was hij enthousiast. Zijn motto was: ‘Wat je leert, kunnen ze nooit afpakken’. Ik heb tot op de laatste dag van hem geleerd, al hadden we meestal dezelfde ideeën over de bedrijfsvoering.“

Zijn vader was belangrijk voor hem, zonder hem te idealiseren.

„Trots ben ik nog altijd op zijn inzicht. En wijze uitspraken. Eén daarvan was: ‘Er kunnen momenten in je leven komen, waarin je met oogkleppen op, net als een paard, alleen maar vóóruit moet kijken’.

En dat heeft Kees ook zelf genoegzaam ervaren, het sterkst in 1982 bij de scheiding met zijn vrouw Nel Wagenaar.

Staarten gewassen

Als volledig eigenaar runt Kees het bedrijf met één vaste kracht, met assistentie van leerlingen van de lagere agrarische school te Alkmaar. Hij houdt ook vaak een open dag voor schoolkinderen.

De koeien staan altijd schoon op de stallen. Goed in het stro, staarten gewassen en opgebonden, naambordjes met afstamming en productiegegevens hangen er boven. *„Een schone stal om in te werken en*

met voldoening naar je koeien kijken, wat is een boer dan rijk.“

Ingrijpend is het jaar 1983. Het melkquotum wordt ingesteld. Opeens krijgen de boeren te maken met productiebeperking. Van alle boeren wordt een deel van hun productie afgenomen. Een ieder krijgt een bepaald quotum toegewezen. Voor Van Graft is dat minder dan 290.000 kg melk per jaar (in 1982 was 340.000 kg geleverd).

Van boeren die stopten kan je melk bijkopen. Er ontstaat een bloeiende handel in melkquota. *„Wij hebben ons quotum nooit aangevuld. Achteraf gezien misschien een verkeerde keuze.“*

De veestapel krimpt in en land wordt verhuurd voor bollen.

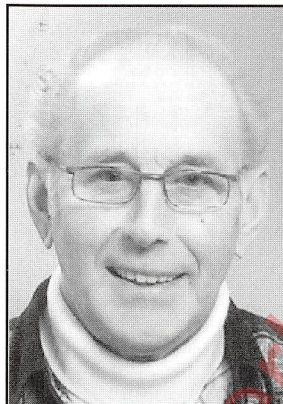
Maatschap zoon

Eind jaren tachtig gaat Kees een maatschap aan met zijn jongste dochter, maar dat pakt verkeerd uit. Daarna vormt hij een maatschap met zijn zoon Loek en diens vrouw Anneke. Loek werkt eerst elf jaar bij een wegebouwbedrijf.

Verschillen in opvatting staan samenwerking eerder in de weg.

Moeder Anna van Graft overlijdt in 1994, op 94-jarige leeftijd. Bij zo'n moment kijk je terug en komt Willem weer in herinnering, de luchtvaartpionier met wie dit artikel begint. Met een eigen gebouwde vliegmachine landt de Heerhugowaarder in 1920 op het bevroren IJsselmeer en houdt daar rondvluchten. Voor uitvoerige informatie over hem zie een artikel in het jaarboek 1997 (de 64ste bundel) van het Westfries Genootschap.

Met het naderen van het nieuwe millennium beseft Kees dat de provincie dertig jaar geleden gelijk had. *„Als raadslid kreeg ik in de jaren zeventig van het provinciaal bestuur ingefluisterd dat wij rond 2000 niet meer zouden boeren aan de Middenweg. Dat klonk toen heel onge-*

loofwaardig. De uitbreiding van Heerhugowaard zette zich echter in stevig tempo voort.

*Boven
Het tweede plandeel van de Stad van de Zon in wording, Heerhugowaards jongste nieuwbouwgebied, najaar 2003. Drijfzand en hopen grond bepalen het nieuwe beeld achter de Thijs Hoeve.*

*Onder
Peter van Graft staat tussen twee vriendjes voor een lange rij dumpers - die zondagsrust hebben. Het vroegere weiland van zijn opa Kees van Graft is bedolven onder het zand.*

*Rechts
Herfst 2004, een kelder wordt geplaatst. Het begin van een huis op de plaats waar de schuren stonden. De boerderij gaat bijna schuil achter de kranen.*

Projectontwikkelaar

Een projectontwikkelaar rijdt in 1994 het erf op. Aan verkoop is niet te ontkomen. Uiteindelijk hapt Kees toe. Opeens wordt hij van een boer met een hypotheek een rijke boer. Minimaal zes jaar mag hij het bedrijf exploiteren, zonder pacht. Onverbiddeijk komt het einde in zicht. Jammer van de goed verkavelde grond, waarop bijna iedere teelt kan worden toegepast. Niks unjer meer, niks wateroverlast. Maar daar hebben de plannenmakers en huizenbouwers geen boodschap aan. Die hebben haast, veel haast. Zoon Loek verplaatst het bedrijf naar het noordoosten van het land. Een lange zoektocht eindigt in Groningen. In Niewolda, gemeente Delf-zijl, vindt hij een geschikt akkerbouwbedrijf met 48 hectare land. Dat zet hij om in een gemengd bedrijf. Loek en Anneke trekken daar met hun kinderen Carola, Shirly en Peter in een nieuw huis. Anno 2006 melkt Loek zo'n zeventig koeien en verbouwt hij Italiaans raagrass (hoofdzakelijk), mais, tarwe en gerst. Er staat nog maar een enkele Thijs op stal.

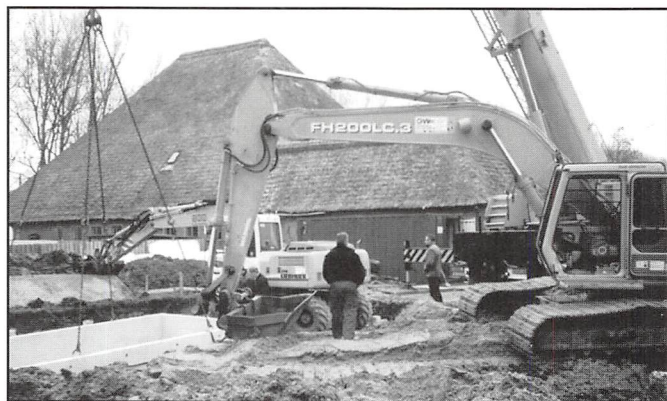
De verhuizing is in juni 2001. Kees is daar niet bij. „Dat kon ik even niet aan.“

Een periode is afgesloten. Een periode van 25 september 1909 tot 15 juni 2001. Vanaf het moment dat het 'mijn' van Jan van Graft klinkt, tot de dag dat achter kleinzoon Loek de verhuiswagen laat komen.

Shovels

Zware kranen en ander groot materieel voor grondverzet nemen bezit van de landerijen. Woeste taferelen. Graven, graven en nog eens graven, vanaf april 2003. Duikers worden gelegd. Diepe sleuven voor het diepriool. Een zandzuiger gaat onophoudelijk voort. Kolossale dumpers als bezige bijen. Zonder mededogen wordt de 25 hectare land – in oppervlakte niet veranderd sinds de drooglegging in 1629 – opgeslokt door de Stad van de Zon, in eigentijdse structuur en vormgeving.

Het land waarop jarenlang de koeien tevreden graasden en de paarden onvermoeibaar hun werk deden wordt opgenomen in het tweede plandeel van de Stad van de Zon. Deze fase bestaat uit 1400 woningen met voorzieningen als een school, medisch centrum en supermarkt. Hoofdzakelijk op de vroegere landerijen van Van Graft en buurman Van Stralen (Middenweg 18) wordt het tweede plandeel verwezenlijk als een groot vierkant eiland, het carré, in een recreatieplas. Na 375 jaar keert het water massaal terug. De eerste woningen worden gebouwd in

Het straatnaambordje staat er al, nu de huizen nog, Willem van Graft erf (met daaronder in kleine letters luchtvaartpionier 1891-1952). De stolp en aangebouwde schuur (de BIO-schuur) zullen plaats maken voor vijftien appartementen, in één complex te bouwen in stolpvorm op bijna dezelfde plek.

Inzet:

Luchtvaartpionier Willem van Graft, zoon van Jan van de Graft en Antje Ooms, bij zijn eigen vliegtuig, in Heerhugowaard geland op het weiland achter de ouderlijke boerderij, 1920.

Rechts:

In zijn jaren op de ULO in Alkmaar, 1946-1950, Kees van Graft.

2004. De stolp lijkt te worden gespaard. Plannen veranderen echter. De stolp zal worden gesloopt en plaatsmaken voor vijftien appartementen. Te bouwen in stolpvorm, aan het Willem van Graft erf.

Het woonhuis, dat vader Louw en moeder Anna in 1948 naast het bedrijf betrokken, is verkocht en wordt particulier bewoond. De boomgaard blijft privé-eigendom. Het vroegere werkmanshuis wordt nog steeds in tweeën bewoond, Kees aan de ene zijde en dochter Annushka met echtgenoot Piet Barelds aan de andere.

De naam Thijs Hoeve

De Thijs Hoeve in Heerhugowaard bestaat niet meer. Wél in het verre Groningen. Loek en Anneke hebben deze naam meegenomen naar hun nieuwe toekomst.

De naam Thijs Hoeve is te danken aan Louw van Graft. Hij kocht, toen hij in 1927 eenmaal op eigen benen stond, twee koeien van Thijs Snoek, een veekoopman te Alkmaar. Het ene dier noemde hij Thijs, het andere Snoek. Met Thijs ging hij verder. Na Thijs volgde Thijs 1, 2 en zo verder. Thijs 7b werd de stammoeder van bijna de hele veestapel.

Rond 1960 had Louw van Graft allemaal Thijsen op stal. Hij molk toen dik zeventig koeien. Voorjaar 2001 is de laatste Thijs geboren op de Thijs Hoeve in Heerhugowaard. „Dat was een Thijs iets boven de 400.“

Een gewaardeerde naam die voortleeft

POLDERBAAS PIETER RAAT

Tekst: Ton Schotten

In zijn boek 'De Heerhugowaard' (1981) schrijft Johan Schilstra met veel waardering over de polderbaas die van 1803 tot 1845 in dienst was van het polderbestuur van de Heerhugowaard, te weten Pieter Raat. Schilstra slaat diens verdiensten voor onze polder zo hoog aan dat hij met enige verbazing vaststelt dat er nog steeds geen straat of school in Heerhugowaard is gesierd met de naam van deze voortreffelijke vakman op het gebied van molens en gewaardeerde opziener over de polderwerken.

Dit verzuim is hier echter een aantal jaren geleden goed gemaakt door zijn naam te verbinden aan een stichting en aan een fraai gebouw met woonruimte en andere voorzieningen voor ouderen. Het gaat hier om de Pieter Raat Stichting en De Raatstede. De laatst genoemde naam siert nu de gevel van een modern appartementencomplex in de buurt van het gemeentehuis. Men kan door deze naam misschien menen dat het hier om een gebouw van de gemeente gaat, maar dat zal dan een vergissing blijken.

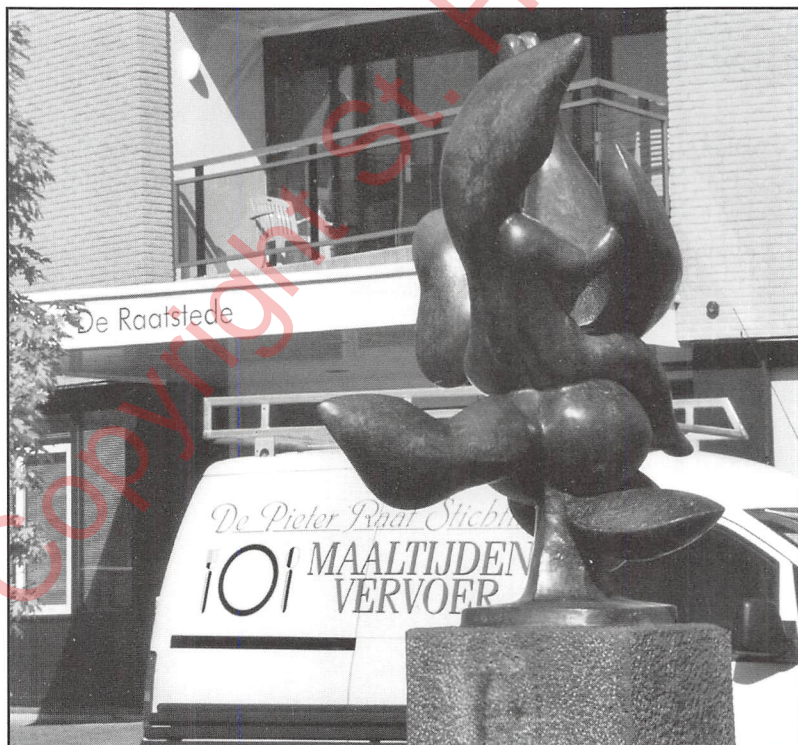
De Raatstede betekent in feite: een plek of

plaats vernoemd naar Raat, de eerder genoemde Pieter Raat, geboren in 1775 te Neck, een dorpje bij Purmerend. Als 28-jarige werd hij belast met de taak van polderbaas van de Heerhugowaard. Als opperbaas dus en deskundige op het gebied van het waterbeheer van de polder en het onderhoud en de eventuele nieuwbouw van molens, dijken, bruggen en duikers. Pieter Raat moet een bekwame, inventieve en plichtsgetrouwe man zijn geweest, die bovendien blijk gaf van een kritische geest en van veel vertrouwen in zijn eigen oordeel.

Belangrijke verrichtingen

Pieter Raat staat bekend vanwege belangrijke verrichtingen tijdens zijn dienstverband. Zo maakte hij accurate en heldere rapportages aan het bestuur betreffende de toestand en eventuele tekortkomingen van de materiële zaken in de polder (zoals dijken, sluisen, molens). Hij voerde verbeteringen door in het waterbeheer in het algemeen (beheer van de poldermolens, schouw en baggerwerk) en nam vijzels verder in gebruik ter vervanging van de schepradersen bij de poldermolens, de zo genoemde vervijzeling. Over vijzels en de vervijzeling wil ik hieronder wat meer vertellen.

Een molenvijzel is een soort waterschroef, een constructie bestaande uit een as waarop schroefvormen (de gangen) zijn gemonteerd. Die 'schroef' draait rond in een langwerpige halfronde goot van hout, steen of ijzer (de vijzelkom) waarvan de ronding ongeveer overeenkomt met die

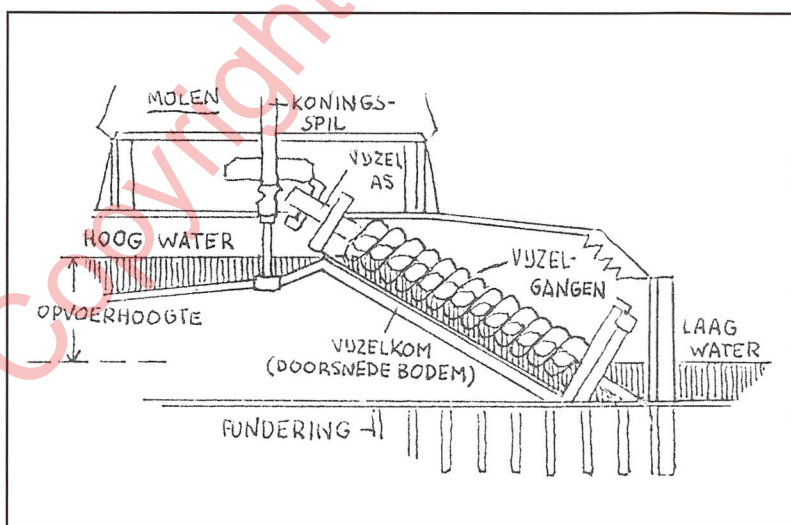

van de schroef. Als de as met de gangen in beweging komt wordt het water in de vijzelkom verplaatst in een bepaalde richting. Bij een watervijzel (met de vijzelkom onder een helling liggend tegen de molendijk) wordt het water opgeschroefd van laag naar hoog, anders gezegd: van de poldersloot naar de boezem (de ringsloot).

Pieter Raat had zeer zeker belangstelling voor het gebruik van vijzels als werktuig om water naar een hoger niveau te verplaatsen. De bemaling van polders heeft immers geen ander doel dan het afvoeren van het overtollige regenwater (dat niet tot op zekere hoogte geborgen kan worden in de vaarten en sloten) uit de polder om zo de waterstand op het gewenste peil te houden. In zijn tijd gebeurde het uitmalen van het water al sinds circa 1450 met molens, dus met de kracht van de wind. De draaiende molenwieken brachten een scheprad in beweging waarmee het water over een waterkering (de drempel) met een hoogte van 1 meter of meer kon worden 'gehoosd'. Deze schepraderen werden grotendeels van hout gemaakt en hadden een diameter van 4 tot zelfs 6 meter. Hoe groter het scheprad was, hoe hoger kon het water worden opgevoerd. De grootte van het scheprad hing over het algemeen af van het vermogen van de molen en ook met de beschikbare ruimte in de Hollandse poldermolen die op basis van min of meer traditionele maten werd gebouwd.

Schuine ligging

Welk belang hechtte Raat nu aan het ge-

bruik van vijzels bij poldermolens? Het antwoord op deze vraag luidt: hij zag de mogelijkheid om met vijzels in schuine ligging een grotere opvoerhoogte van het water te bereiken dan met een scheprad (aangedreven door vergelijkbare molens). Dit zou wel eens van groot nut kunnen zijn voor de bemaling van de polder Heerhugowaard. Maar, was in het verleden al niet gebleken dat de toepassing van vijzels voor bemaling steeds bedroevende resultaten opleverde? Het principe van molenvijzels was al in het verre verleden bekend en werd al jarenlang toegepast bij de tonmolens (kleine molens voorzien van een vijzel in een buisvormige omkleding). In de 18e eeuw waren dan ook -aanvankelijk veelbelovende- proeven met veel grotere vijzels gedaan die echter, zoals gezegd, uiteindelijk op niets waren uitgelopen..

Desondanks ging Pieter Raat door met experimenteren. En al had hij al zekere verwachtingen van het vijzelgebruik, hij was geen man die over ijs van één nacht ging. Zo bewezen de proeven die hij uitvoerde, dat vijzelbemaling inderdaad de beste resultaten gaf bij een schuine ligging (circa 30 centimeter) van vijzel en vijzelkom en niet, zo als men het elders probeerde, in verticale stand. Eerdere onderzoeken door anderen wezen al in die richting. Op basis van eigen proeven met vijzels bij de Heerhugowaardse poldermolens was hij bovendien tot de slotsom gekomen dat met twee vijzels een even grote totale opvoerhoogte mogelijk was als met drie schepraderen. Dit betekende dat een derde molen in een drietraps molengang gemist zou kunnen worden! Bovendien bleek dat vijzels ook bij variërende windsnelheden een bevredigende hoeveelheid water bleven uitslaan. Verder waren er nog enkele andere voordelen die ik hier buiten beschouwing laat, aan het malen met vijzels verbonden.

Kostenbesparing

Maar vooral de kostenbesparing die het werken met minder molens zou opleveren, was het belangrijkste doel dat Pieter Raat met de vervijzeling wilde bereiken. Het gebruik van vijzels zou immers een aanzienlijke verlaging van de polderlasten mogelijk maken. En dit was gedurende de periode dat Raat in de polder werkte, heel

hard nodig want het polderbestuur was toen zeer slecht bij kas. Het was politiek en economisch gezien, een zeer 'slechte tijd' door onder meer de tijdelijke bezetting door Franse troepen, de veepest, ingezakte bedrijvigheid in handel en industrie en dus ook de export.

Intussen maakte Pieter Raat zijn nieuwe inzichten en hulpmiddelen ten behoeve van de waterbeheersing aanschouwelijk met behulp van kleine modellen van poldermolens, al of niet voorzien van schep-raderen of vijzels. Mede hierdoor vond hij op den duur gehoor bij collega's elders maar ook, wat belangrijker was, bij de heren in het polderbestuur. Dit leidde er toe dat Pieter Raat de molens in de Waard geleidelijk mocht gaan vervijzelen en in aantal terug brengen. Deze ingreep had tot gevolg dat er van de 34 poldermolens 25 overbleven. Voortaan zou één molen gemiddeld een oppervlakte bemalen van 150 morgen*, 40 meer dan vroeger. Voorts kreeg men van de gesloopte molens goedkoop hout ter beschikking voor het onderhoud van de resterende molens: een extra kostenbesparing!

Zilveren tabaksdoos

Geen wonder dat de heren van het polderbestuur veel waardering hadden voor de verdiensten van hun polderbaas. Men liet dit blijken door hem een zilveren tabaksdoos te schenken alsmede een eervolle vermelding in de annalen van de polder. Pieter Raat had door zijn optreden voor de polder veel geld uitgespaard, niet alleen door bepaalde vernieuwingen door te voeren, maar ook door zogenaamde nieuwigheden die elders furore leken te maken naar waarde te schatten en riskante investeringen te ontraden aan zijn bestuur. Een mooi voorbeeld daarvan is zijn vernietigend oordeel over de veel besproken

'liggende schepraderen' die hij had bezichtigd tijdens zijn dienstreis-te-voet naar Zuid-Holland in maart 1817. Hij liet het bestuur het volgende weten: "Nooit had ik mij zoo een werking voorgesteld, een onbevooroordeeld werktuigkundige moet dadelijk zoodanig een werking verfoeien!"

Johan Schilstra heeft de prestaties van Pieter Raat als volgt samengevat: "Ruim 40 jaar heeft hij de polder gediend en haar uit het diepste punt van armoede en grote schulden gehaald naar een tijd waarin de windbemaling nog goed functioneerde en dijken, wegen en bruggen en al wat de polder nodig heeft, in redelijke staat gebracht."

Pieter Raat stopte in 1845 met werken, 70 jaar oud. Hij overleed acht jaar later te Alkmaar. In de tweede helft van de 19e eeuw zou de wind als krachtbron geleidelijk plaats maken voor stoom. Pieter Raat had deze ontwikkeling reeds zien aankomen. Ook ten tijde dat hij zijn oude dag bereikte was immers de opmars van de techniek in de 19e eeuw onmiskenbaar.

Bronnen:

gegevens beschikbaar gesteld door:

Jaap Raat, Heiloo en Bart Slooten, Koedijk

Boeken:

Johan Schilstra: "De Heerhugowaard" (De geschiedenis van de Huygenwaert) 1981

Ir B.W. Colenbrander e.a. "Molens in Noord-Holland" 1981

*
Een morgen was een streekgebonden oppervlaktemaat en kwam overeen met gemiddeld 0,9 hectare.

. Heden overleed alhier in den vroegen morgen, tot diepe droefheid van mij en die van mijne Kinderen en zijnen Zoon uit vorigen echt, mijn dierbare Echtgenoot, de Heer PIETER RAAT, in den ouderdom van 78 jaren.

ALKMAAR,
30 November 1853.

GRIETJE MET,
Wed. P. Raat.

Eenige en algemeene kennisgeving.

Eén van de oudste stations van ons land STATION "HUGO-WAARD"

Tekst/beeld: Rob Estoppey/div. bronnen

Dat Heerhugowaard een station heeft is algemeen bekend, maar wellicht minder bekend is dat het aan één van de oudste spoorlijnen van Nederland ligt. Waarom werd er al zo vroeg een railverbinding aangelegd en waar lagen de stations en halteplaatsen?

Met de opening van de eerste spoorlijn in ons land in 1839, van Amsterdam naar Haarlem, begon een totaal nieuwe vorm van passagiers- en vrachtvervoer. Overal

wegvervoer te komen.

Eén van de eerste grote lijnen, in fasen aangelegd, was die van Den Helder (Nieuwediep) naar Amsterdam (Staatslijn K) De reden voor deze aanleg was dat de marine in Den Helder een goede verbinding wilde voor de bevoorrading. In de winter als het vroor lagen de waterwegen dicht en vervoer over de weg was in die tijd bijna ondoenlijk. De eerste fase werd het traject Den Helder-Alkmaar, aangelegd tussen 1862 en 1865. Langs de route kwamen 6 stations t.w. Den Helder, Anna Paulowna, Schagen, Noord-Scharwoude, Heerhugowaard en Alkmaar. Het traject werd geopend op 20 december 1865 en werd als enige staatspoorlijn geëxploiteerd door een particuliere onderneming, de H.I.J.S.M (Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij)

66B (Ferrolg).		Alkmaar—den Helder en Hoorn.									
		1.2.5	2.5	1.2.5	1.2.5	2.5	1.2.5	1.2.5	1.2.5	2.5	1.2.5
Amsterdam C.S. 66A	V	13.46	—	15.42	16.11	—	16.26	—	17.51	—	—
Zaandam 66A	"	14.02	—	15.58	16.25	—	16.51	—	18.05	—	—
Uitgeest 66A	"	14.32	—	16.26	16.54	—	17.21	—	18.28	—	—
Treinnummer		3433	3771	2939	3439	3773	939	365	2449	3	
Klasse		1.2.5	2.5	1.2.5	1.2.5	2.5	1.2.5	1.2.5	1.2.5		
Alkmaar	V	16.01	16.08	17.02	17.10	17.17	17.43	17.54	18.52		
Sint Pancras	A	15.12	15.12	17.10	17.18	17.21	17.21	18.02	19.01		
Heerhugowaard	V	15.09	15.19	17.11	17.19	17.27	—	—	19.01		
Noord Scharwoude	V	15.10	—	17.19	17.28	—	—	—	19.02		
Zijewind	"	—	—	17.29	17.35	—	—	—	19.16		
Schagerwaard	"	—	—	17.27	17.36	—	—	—	—		
Schagen	V	15.24	—	17.36	17.45	—	18.01	—	19.25		
Schagen	V	15.26	—	—	17.47	—	18.03	—	19.27		
Oudestait	"	—	—	—	17.52	—	18.08	—	19.32		
Anna Paulowna	"	15.57	—	—	18.02	—	18.17	—	19.43		
Breezand	"	—	—	—	18.05	—	18.19	—	19.46		
Koegrans	"	—	—	—	18.09	—	18.22	—	19.50		
den Helder	V	15.50	—	18.21	—	18.35	—	18.55	20.02		
Heerhugowaard	V	—	15.20	—	—	17.30	—	18.05	—		
Middelweg	"	—	15.22	—	—	17.32	—	18.07	—		
Obdam	"	—	15.32	—	—	17.40	—	—	—		
Spierdijk	"	—	15.36	—	—	17.44	—	—	—		
Zuidmeer	"	—	15.39	—	—	17.47	—	—	—		
Bobeldijk-Berkhout	"	—	15.46	—	—	17.55	—	—	—		
Hoorn	A	—	15.52	—	—	17.59	—	18.19	—		
Enkhuizen 62	A	—	16.57	—	—	—	—	18.42	—		

Dienstregeling 1930

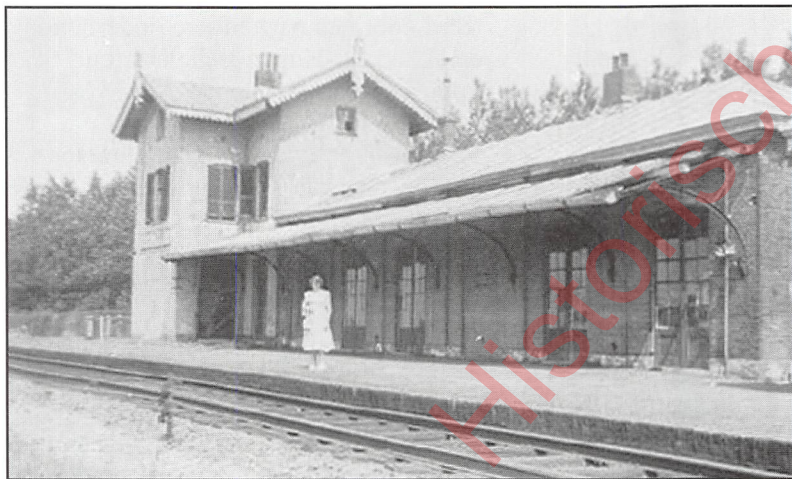
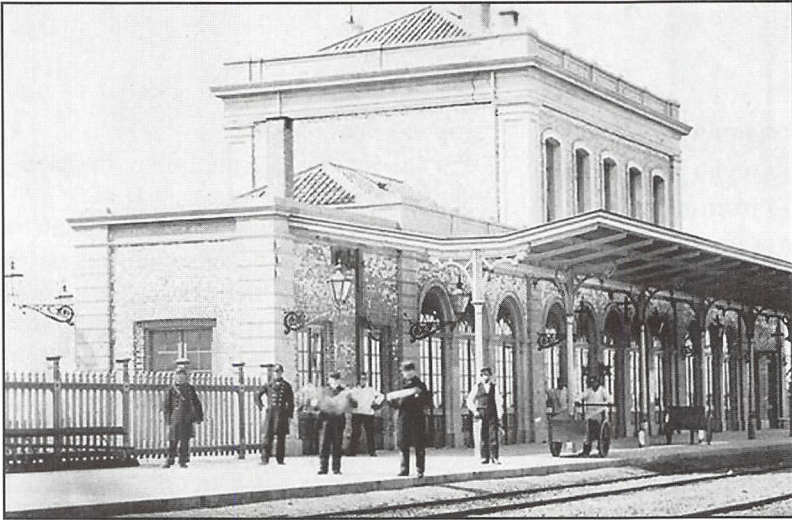
werden spoorwegondernemingen opgericht die lokale en regionale spoorlijntjes gingen exploiteren. Van een landelijk net was vooralsnog geen sprake. Met de oprichting van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen begon er gaandeweg meer structuur in het spoor-

Stationsgebouwen en halteplaatsen

De van staatswege gebouwde stations waren ingedeeld in 5 klassen. Den Helder en Alkmaar kregen een station 3e klasse, kleine plaatsen als Heerhugowaard vielen in de 5e klasse. Dit waren overigens best nog wel aardige gebouwen, allen gebouwd in de z.g. waterstaatsstijl met een hoog middendeel en aan beide kanten een lagere vleugel die aan de perronzijde sterk terugspringt. Anna Paulowna, Schagen en Noord Scharwoude hadden stations van hetzelfde type. Het Heerhugowaardse sta-

Het station van Heerhugowaard omstreeks 1920

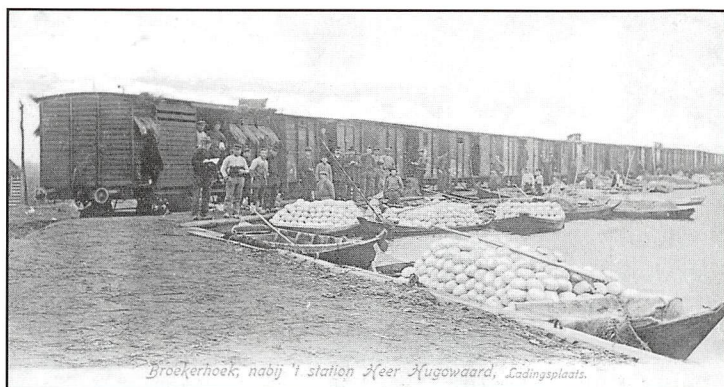

tion had tot 1912 de naam "Hugo-waard", daarna werd het "Heerhugowaard" en in 1948 werd het gewijzigd in "Heerhugowaard-Broek op Langedijk". Vanaf 1976 heet het weer gewoon "Heerhugowaard".

In 1878 is de verbinding met Amsterdam klaar en de lijn is blijkbaar een succes. Boven Alkmaar worden nog diverse halteplaatsen geopend. Met de opening van de lijn Alkmaar-Hoorn in 1898 krijgt Heerhugowaard er een halte bij aan de Middelweg. Deze doet dienst tot 1938. Verder komt er nog een aftakking iets ten noorden van het Heerhugowaardse station naar de Broekerhoek. Dit "Lijntje van Swager" is eigenlijk een particulier initiatief en dient als aanvoerlijn van tuinbouwproducten voor de Broekerveiling. Het verhaal gaat dat bij de eerste rit met enkele goederenwagens de rails onmiddellijk verzakte onder het gewicht van de locomotief. De wagens werden voortaan met paarden van en naar het station getrokken. Verder komt er omstreeks 1907 bij St.Pancras een afslag naar Broek op Langedijk. Dit "Groentelijntje" is vooral aangelegd t.b.v. de Broekerveiling maar er is ook een eenvoudig station voor personenvervoer op de plaats waar nu de chipsfabriek is. Deze lijn doet dienst tot 1926.

Het station van 1865 in Heerhugowaard is in gebruik tot 1967. Dan wordt het afgebroken en vervangen door een standaard station van het type Douma. In 1990 wordt een nieuw hoofdgebouw aan de oostzijde van de spoorlijn gebouwd dat op 18 mei van dat jaar door de toenmalige burgemeester J. Stuifbergen wordt geopend.

Linksboven:
Station Alkmaar omstreeks 1900
Midden:
Station Noord-Scharwoude omstreeks 1900. Dit station lag aan de Laanderweg, nu Heerhugowaard-De Noord
Onder:
Station Heerhugowaard omstreeks 1950

Broekerhoek, nabij 't station Heer Hugowaard, Ladingplaats.

“Het lijntje van Swager“, de aftakking bij station Heerhugowaard naar de Broekerhoek aan de Westdijk. Dit lijntje is ongeveer 6 jaar in gebruik geweest en opgeheven in 1903. Deze foto is van 1902.

Een nieuw station voor Heerhugowaard in 1967 (links). In 1990 vindt uitbreiding plaats en komt het hoofdgebouw aan de oostzijde van de spoorbaan.

Stations en halteplaatsen aan de lijn Den Helder-Alkmaar

Den Helder	Geopend 1865, gesloopt in 1958 en vervangen door een nieuw gebouw
Halte Den Helder Zuid	In gebruik sinds 1987
Halte Koegras	Geopend 1867. Diverse keren gesloten en weer heropend. Laatst gesloten 1945
Halte Breezand	In gebruik van 1914 tot 1938
Anna Paulowna	Geopend 1865. Nieuwbouw in 1872. Sloop in 1971, vervangen door nieuwbouw
Oude Sluis	Geopend 1867, gesloten 1938. Weer heropend in 1940 en in gebruik tot 1949
Schagen	Geopend 1865 en in 1967 vervangen door nieuwbouw
Halte Schagerwaard	In gebruik van 1886 tot 1931
Halte Zijdewind	In gebruik van 1868 tot 1938
Noord Scharwoude	Geopend van 1865 tot 1938. Heropend van 1940 tot 1947. Afgebroken 1951
Heerhugowaard	Geopend 1865, gesloopt en nieuwbouw in 1967. Uitbreiding in 1990
St. Pancras	In gebruik van 1895 tot 1938. Heropend van 1940 tot 1944
Alkmaar-Noord	Geopend in 1980
Alkmaar	Geopend 1865. Diverse verbouwingen. Nog steeds in gebruik

Verdere stations in de regio Heerhugowaard

Halte Middelweg	Halteplaats met wachterswoning. 1898 tot 1938. Woning gesloopt in 1950
Broek op Langedijk	Geopend van 1907 tot 1926

Jan en Ria Luken vertellen over hun kindertijd

HERINNERINGEN AAN DE VIERDE KIL

Tekst: Jan Luken en Ria Put-Luken

Je had vroeger in Heerhugowaard vier Kilpaden. Kil betekent water/sloot. De familie Luken woonde van 1946 tot 1957 aan de Vierde Kil nummer 12. Het gezin bestond toen uit vier personen. Vader Arie Luken, moeder Jopie Luken-Wokke en de kinderen Adrie, Peter, Jantje en Ria. Aan de Vierde Kil woonden in die tijd ook Gert Brink, Klaas Schouten, Simon Groot, Klaas Beers, Willem Groot en Niek Sneekes. Jan en Ria Luken halen in dit artikel herinneringen op uit die tijd.

*Het gezin Luken voor
het huis aan de 4e Kil*

*v.l.n.r.
Adrie, Moeder Jopie,
Ria, Peter, vader Arie
en Jan*

Jan: “We hadden geen gas in de Kil, dus het eten werd gekookt op peteroliestellen en later butagas. De leverancier van peterolie en gas was Mart Dekker. Eens in de zoveel tijd kwam hij met zijn bakfiets naar ons aan het einde van de Vierde Kil. Nadat hij de peteroliekannetjes had bijgevoerd stapte hij weer op zijn bakfiets. Ik zou hem wel even opgang helpen en duwde aan de stang die vanaf het zadel naar de achteras liep. Toen de bakfiets wat gang had schoot mijn hand van de stang af tussen het wiel en de stang. Ik schreeuwde hard en Mart Dekker remde zodat het wiel stil stond. De bakfiets moest iets naar achter zodat mijn hand weer los kwam. Hij was wat geschaafd en mijn pols wat ontvelt. Het deed behoorlijk zeer. Mijn moeder deed er een lap omheen en ik hoefde niet naar school. Mart Dekker had er een hekel aan dat het was gebeurd, maar het was mijn eigen schuld. Ik heb hem daarna nooit meer opgeduwd.

Voor ons woonde buurman Willem Groot. Hij haalde vuilnis op. Als buurman de vuilnis opgehaald had werd de vuilniswagen langs een oude sloot in de buurt gereden en met een lange hark werd de vuilnis in de sloot getrokken om deze er mee te dempen. Daarna konden wij mooi streunen in die oude rommel op zoek naar speelgoed of ander materiaal wat we konden gebruiken. Ik denk dat onze moeder daar niet erg blij mee was.“

Ria: “Als ik uit school kwam kon ik be-

hoorlijk treuzelen onderweg. Lekker langs de slootkant, die van de Middenweg tot aan Schouten liep, bloemen plukken. Er stonden onder meer boterbloemen, madeliefjes en pinksterbloemen. Deze laatste herinneren me altijd weer aan de Vierde Kil.

Op een keer had ik een snoepje in mijn neus gestopt. Ik deed wel meer van die rare dingen toen. Het snoepje kon er met geen mogelijkheid uitgehaald worden. Dus met onze hulp, Riet Tamis achter op de fiets naar dokter. Maar dankzij alle hobbels en oneffenheden in het pad rolde het snoepje er vanzelf uit en konden we weer rechtsomkeer maken.“

Jan: “Buurman en buurvrouw Groot hadden een zoon Hannes. Hij was chauffeur bij transportbedrijf Sijs aan de Middenweg. Heel soms als Hannes een goede bui had mocht ik, als ik het vroeg, een stukje met hem mee rijden tot bijvoorbeeld de Dionisiuskerk. Dan moest ik terug weer lopen naar huis. Die ritjes zijn me altijd bijgebleven. Doordat je over de lange neus van de vrachtwagen keek en je zat op een lange leren bank die dwars over de hele cabine liep. Daar moet ik nog vaak aan denken als ik op Old timer shows in vrachtwagencabines kijk.

Soms leende mijn vader de bascule van buurman Sneekes, die woonde aan een zijpadje van de Vierde Kil. Op een keer ging ik mee om het bascule op te halen. Buurman Sneekes had een kruiwagen waar de bascule opgezet werd en waar ik

ook op mocht zitten. Halverwege het dwarspaadje was een bruggetje met een leuning dat over een prutslootje liep. Toen vader met de kruiwagen over het bruggetje reed, probeerde ik de leuning te pakken maar greep mis en kukelde de prutsloot in. Mijn vader zette snel de kruiwagen neer en graaide mij uit de prut vandaan. Hij zei 'hard lopen naar huis jij!' Mijn moeder had van uit het huis gezien wat er gebeurde en had al vast een paar emmers water uit de regenbak geschept om over mij heen te gooien zodat de ergste prut en stank verdwenen. Toen kleren uit en in de wastobbe schoon schrobben met zeep. Ik bleef nog wel een tijdje stinken. Ik ben wel vaker mee geweest om het bascule op te halen, maar nooit meer op de kruiwagen en altijd voorzichtig over

het bruggetje.“

Ria: “Vroeger was ik een slechte eter, zat maar wat te treuzelen met mijn warm eten onder de middag. De jongens maar zeggen; 'schiet nou toch eens op meid, straks is buurman weg met zijn kar'. We mochten wel eens met buurman Groot meerijden als hij naar richting Middenweg ging met zijn kar.

Een keer heb ik wel twee uur aan een bord rooie bieten gezeten. Bieten, ik hou er nu nog niet van.

Spelen deed ik in die tijd met mijn buurmeisjes Annie en Ellie Beers en Ginnie en Tineke Schouten. Bij Beers vond ik het altijd zo lekker ruiken, een combinatie van groene zeep en verflucht. Als ik dat nu

Kilpaden

De kilpaden lagen in het gebied ten westen van de Middenweg waar nu het raadhuisplein en de Heemradenwijk ligt.

De 1e Kil lag ter hoogte van de Cromhoutstraat, de 2e Kil op plaats van de Van Loonstraat, de 3e even voorbij de Van Foreeststraat en de 4e begon bij de ingang van de Coltermanlaan.

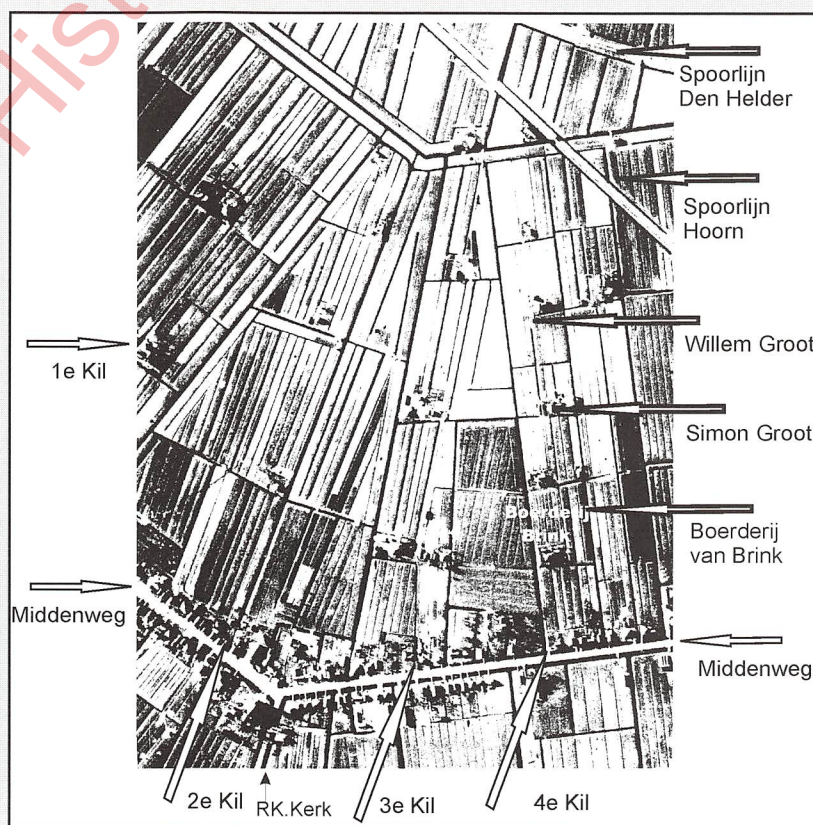
Aan de paden lagen kleine stolpboerderijtjes en arbeidershuisjes. Met regenachtig weer en in de wintertijd waren de paden modderig en vaak zeer slecht

Op deze luchtfoto uit 1946 is schematisch aangegeven waar de ingang van de kilpaden lag. Een goes oriëntatiepunt is de bocht in de Middenweg met de kerk

begaanbaar.

De bewoners strooiden de as uit hun kachels over de paden maar dat zal weinig geholpen hebben.

De bakker kon met zijn kar niet door de modder en ging dan per fiets of met een zak brood op zijn rug de klanten lopend langs.

ruik moet ik altijd weer aan de familie Beers denken. Ik weet nog dat we op een keer bij Beers in de schuur aan het spelen waren en een hark naar beneden viel, precies met zijn tanden op het hoofd van Tineke Schouten. Het bloedde verschrikkelijk. Dat vond ik toch zo erg voor haar. Volgens mij is het wel weer goed gekomen.

Een gebeurtenis uit de Vierde Kil wil ik

*Het huis van Simon
Groot aan de 4e Kil
nr. 6*

nog vertellen. Ik was vier jaar toen mijn oudste broertje Adrie van acht jaar een mooie tekening voor mij op het schoolbord maakte. Het was een afbeelding van een vader een moeder en een kindje. Het zag er ongeveer uit als op bijgaande tekening.

O, ik vond dat zo prachtig. Omdat ik dit zo goed heb onthouden, terwijl ik nog zo jong was, denk ik dat het er toen al bij mij in zat dat ik later ging tekenen en schilderen.“

Jan: “Als je buurman Groot eens had geholpen met bijvoorbeeld suikerbieten in de bietensnijder te doen, dan zei hij altijd als het klusje klaar was; ‘bedankt hoor Jantje, met kermis mag je koek zien.’”

*De boerderij van Brink
aan de 4e Kil*

Aldoende leert men

POLDERMUSEUM EN EXPOSEREN

Tekst: Steven Yperlaan, voorzitter Stichting Den Huygendijk

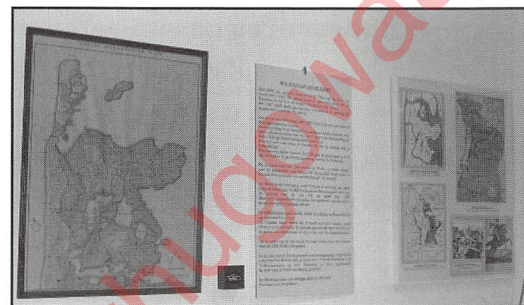
Om een verhaal goed te vertellen, heb je een vaardigheid nodig, die niet aan iedereen is gegeven. Nog moeilijker is het, om in een museum een boeiend verhaal over te brengen naar de bezoekers. Wij, de vrijwilligers van het poldermuseum, maakten in 1979 voor het eerst kennis met de expositietechnieken. Aan de hand van Gerrit van der Heide en Johan Schilstra, beiden afkomstig uit het onderwijs, deden wij onze eerste stappen. Gerrit had zijn ervaring opgedaan in het museum Schokland, het Zuiderzeemuseum en het museum in Andijk. Johan Schilstra kennen de meesten van u wel als schrijver van een aantal boeken over regionale geschiedenis en de waterbeheersing. Naast "In de ban van de dijk", is het boek "De Heerhugowaard" hier alom bekend. In lange avondvergader-sessies werden de draaiboeken samengesteld en uitvoerig besproken. Eerst werd de verhaallijn uitgezet, daarna werden taal en spelling onder de loep genomen. Tenslotte werd gekeken, welke realia bij het onderwerp pasten en beschikbaar waren. De connecties van Gerrit en Johan waren hierbij heel belangrijk, omdat wij als starters nauwelijks iemand in de cultuur en museale wereld kenden.

Begonnen werd met geleende borden van de Culturele Raad Noord-Holland. Met kopspelden en haakjes werden de verhalen met foto's, kaarten en krantenknipsels op het jute bevestigd. De eigen teksten waren nog zeer bescheiden. Bijsturen bleef noodzakelijk, daar wij stevast de behoefte toonden om teveel informatie te geven.

Het inrichten van het themaverhaal leek zo gemakkelijk, maar gemiddeld bleek de gebruikte letter te klein en hingen de panelen te hoog.

Kleine kinderen en bejaarden uit de kleinere generatie kregen bij ons weinig kans iets wijzer te worden.

Geleidelijk is er wat inzicht bij de tentoonstellingscommissie gekomen en dat hebben we zelf als verrijking ervaren. De vele uren van praten en klussen hebben ons toch wat geleerd.

Provinciaal hebben we een aantal malen ondersteuning gehad bij het ordenen van de collectie.

De Top van de Kop was een project, waarin een accent werd gezet op de belangrijkste voorwerpen in de musea van de Kop van Noord-Holland. Onze polderkast, de kopergravures en de grote schalen werden aange-merkt als topstukken.

Recent is onze collectie vanuit het Musip (museum inventarisatie programma) ingedeeld en gerubriceerd. Veel werk, waarvan het nut ons soms later duidelijk wordt.

Vaak worden ons zaken aangeboden. In het begin namen we alles graag aan, nu kunnen we wat selectiever te werk gaan. Een te brede collectie wordt onhandelbaar, terwijl met verdiepen van een beperkt aantal thema's een interessanter resultaat is te behalen.

Overigens is het niet nodig om als museum alles in eigendom te verwerven, maar is het veel gemakkelijker om je verhaal met bruikleenartikelen te vertellen.

Deze wijsheid kregen we in het begin van Gerrit van der Heide, die vorige maand op 91 jarige leeftijd is overleden. Henk Komen zei zeer terecht, dat mensen van zijn allure heel schaars zijn.

Wij houden een goede herinnering aan Gerrit.

WIE, WAT, WAAR...?

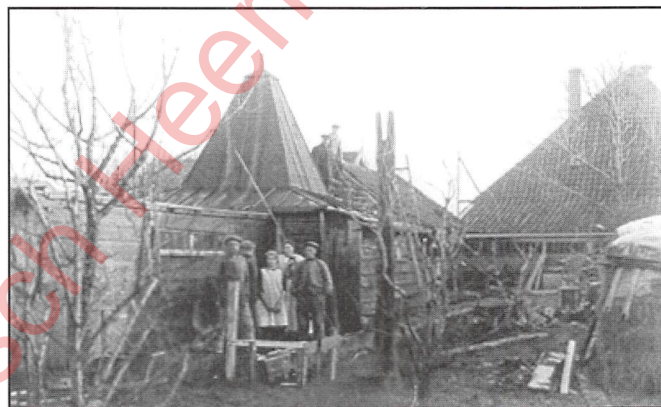
Weer een aantal foto's waarvan we niet weten waar en wanneer deze genomen zijn. Op de vorige afbeeldingen is maar één reactie gekomen, maar toch.... Weer een foto uit de anonimiteit gehaald, met dank aan mevrouw J. Huisman-Poland uit Heerhugowaard.

Kunt u meer inlichtingen verschaffen over bijgaande foto's, neemt u dan weer even contact met ons op.

Tel. 072 - 57 132 93 of stuur een mailtje naar historisch.heerhugowaard@quicknet.nl

Archiefnr. Vu004

Mevrouw J. Huisman-Poland gaf ons bij deze afbeelding de volgende toelichting: het is een foto van molenmakersbedrijf Poland aan de Oostdijk 25 (de Draai) Het puntdakje was een paardenmolentje. We zien 2e van rechts Jans Poland en de twee jongens zijn waarschijnlijk Kees en Jan Poland. Het meisje zou Lies Groot kunnen zijn, zij trouwde later met ene Kamp en woonde toen aan de Molenweg. De mannen op het dak zijn onbekend. De foto is omstreeks 1930 gemaakt

*Archiefnr:
Vu015*

Archiefnr.
Vu014

Archiefnr.
Vu013

Bescheiden en gekoesterd restant van cultuurbos in de polder HET SCHOUTENBOSJE

Tekst en beeld: Ton Schotten

Op 11 januari 2006 verspreidde zich in korte tijd het volgende alarmerende bericht:

Er zijn hoveniers bezig in het Schoutenbosje in de Noordscharwouderpolder in Heerhugowaard Noord. Het schijnt dat daar de bomen vlak boven de grond worden afgezaagd! Er zijn al grote gaten in de bebossing ontstaan! Misschien verdwijnt dit stukje geboomte uit een ver verleden wel helemaal!

Rechtsboven:
Het Schoutenbosje in
vroeger dagen
Links een
"modern" weidemolen-
tje

Wat was er aan de hand? Er waren daar inderdaad mensen bezig met 'onderhoud' te plegen aan dit moerasbosachtige geboomte, in opdracht van de gemeente. De aanpak als zodanig was echter van dien aard dat passanten en omwonenden zich afvroegen: Gaat dit hier wel goed? Als ze zo doorgaan staan er straks misschien alleen nog wat stomp en stronken!

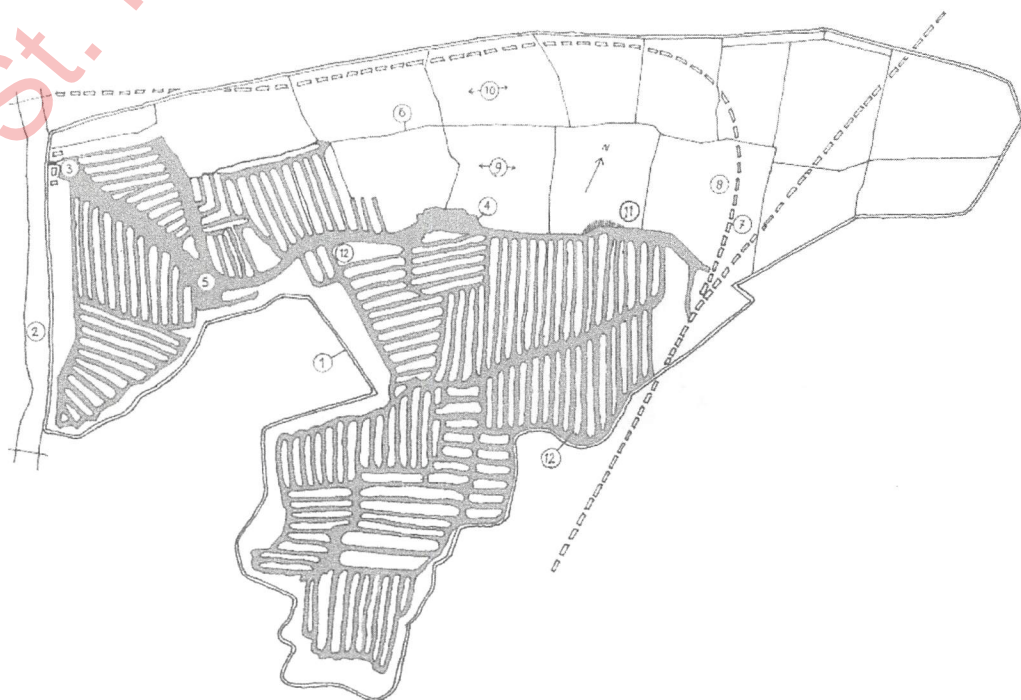
Navraag bij de gemeente (met name door de voorzitter van de Werkgroep Monumenten Heerhugowaard) over deze werkzaamheden, leverde geruststellende informatie op:

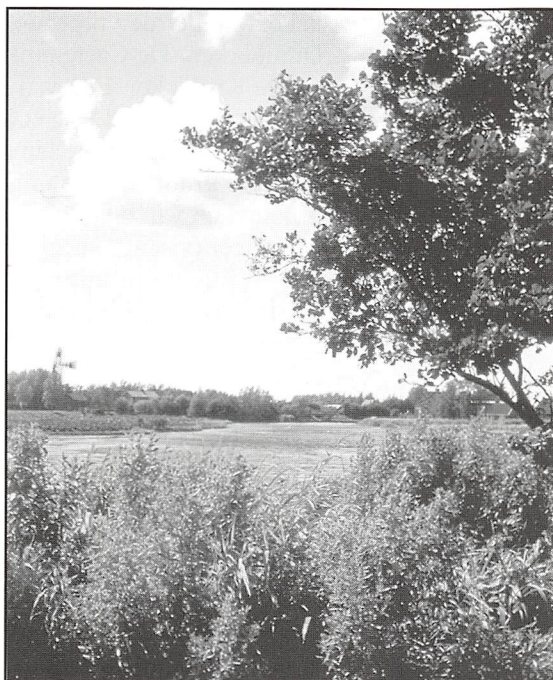
Niets aan de hand; er wordt in dit elzenbroekbosje een normale onderhoudsnoei

uitgevoerd; het Schoutenbos loopt geen gevaar en blijft gewoon bestaan.

Achteraf kan men zeggen dat dit bekende 'oerbosje' er inderdaad nog ligt. Maar een fraai gezicht bood het begin 2006, na de omstreden onderhoudsbeurt, zeker niet! Alle opwinding en bezorgdheid van het publiek was achteraf best te begrijpen. Bij de herverkaveling van de Noordscharwouder Polder (Nsp) in de 60er jaren is het Schoutenbosje deze cultuurtechnische operatie ongeschonden door gekomen en in die tijd is bovendien het voortbestaan van het bosje met instemming en medewerking van de gemeenten Langedijk en Heerhugowaard

1. Polderkade
2. Ringvaart
3. Sluis aan de ringvaart
4. Schoutenbosje
5. groot vaarwater
6. klein vaarwater
7. spoorlijn Alkmaar - Den Helder
8. zijspoor naar de veiling
9. vnl. weiland
10. vnl. bouwland
11. akkerland aan de Polderkade "Schoutenbosje"
12. "los" land

De Noordscharwouderpolder zoals het vroeger was

veilig gesteld. Daarover zijn toen duidelijke afspraken gemaakt die niet zomaar genegeerd kunnen worden.

Onvoldoende of gebrekkig onderhoud of beheer van het Schoutenbosje zouden het gevolg kunnen zijn van het feit dat er bij degenen die dit werk moeten uitvoeren weinig kennis of belangstelling bestaat over het ontstaan en de geschiedenis van dit bosje. Intussen mag dit niet als excuus gelden wanneer blijkt dat men in later tijd onzorgvuldig is geweest in het nakomen van de bovengenoemde afspraken over het behoud van deze historisch belangrijke bosschage. Die afspraken dienen er immers toe een duurzaam behoud van dit historisch belangrijke bosje mogelijk te maken.

Alton II

Sinds de eerdergenoemde verkaveling ligt het Schoutenbosje bij de T-kruising aan het noordelijke einde van de Noord-scharwouderpolderweg. Aanvankelijk was het meeste land om het bosje nog niet bebouwd met huizen en kassen. Later (vanaf circa 1978) hebben zich hier, in dit zogeheten Alton II-gebied, een aantal rozenkwekers uit onder meer Amsterdam-Sloten, gevestigd. Op dit moment zijn in Alton II vrijwel alle bouwpercelen door glastuinders in gebruik genomen. De rokende pijpen van de verwarming en van

de stroomvoorzieningen ten behoeve van de assimilatie-verlichting, geven volop blijk van hun aanwezigheid, zowel bij dag als bij nacht.

Dit alles betekent dat het 'beroemde' Schoutenbosje onderhand geheel en al is omringd door glasopstanden zodat de 'historische ligging' van het bosje niet meer bestaat. Het Schoutenbosje is maar klein: nauwelijks 80 meter lang en hoogstens 15 tot 20 meter breed (zie ook de foto's bij dit artikel). Als je in de 50er jaren het bosje in zou zijn gelopen, zou je een grote kans hebben gemaakt op een paar natte sokken. Want de grond was er zeer weinig draagkrachtig vanwege de moerassige bodem.

De bomen die er stonden waren elzen en wilgen en die soorten staan er nu nog. Eind mei 2006 bleek mij dat het aantal boomsoorten sterk was toegenomen. Nu treft men in het bosje bovendien de volgende soorten aan: esdoorn, berk, es, meidoorn, Canadese populier, veldiep, lijsterbes en vlier. Er wordt gezegd dat op deze plek ooit dieren begraven werden. Vooral koeien die als gevolg van de veepest, die in de 18e eeuw alom heerste, gestorven waren. Het is echter ook aannemelijk dat het van oorsprong gewoon een moerasbosje is, dat wil zeggen een kleine groep bomen die zich op natte grond, als op deze kletsnatte veenbodem, thuis voelen. Ook de weidegrond in de omgeving was veenachtig. In de greppels kwamen hier en daar echte moerasplanten voor, zoals pitrus, zegge en kale jonker. Het grasland kwam er nauwelijks boven het gewone polderpeil uit en bleef in het voorjaar lang koud. De gebruikers probeerden daaraan iets te doen door een soort 'eigen bemaling' via diverse slootjes en greppels op eigen land, te realiseren.

Dit gebeurde met behulp van een poldermolentje voorzien van vier wieken en geheel gebouwd van verzinkt staal. Het hierboven beschreven land werd vele jaren gebruikt voor de rundveehouderij. Na de verkaveling kon dit land evenwel ook voor tuinbouw (groente- en bloembollenteelt) worden benut en, zoals gezegd, werd het later ook in gebruik genomen voor kascultures.

De hierboven al eerder genoemde Nsp was vroeger een deel van de gemeente Noord-Scharwoude en later (vanaf een samenvoeging in 1941) van de gemeente Langedijk.

De Nsp lag echter binnen de omringdijk van de polder Heerhugowaard: het was wat men noemt binnengedijkt gebied.

Amerikaanse windmolen in de Noord-scharwouderpolder.

Deze molen is in de 60er jaren afgebroken

Dergelijk land wordt ook wel druipland genoemd. Druipland is altijd wat heet 'oud land'. Het lag namelijk al vóór de inpoldering van 'De Grote Waert' boven water en werd tot dan toe mogelijk al eeuwen lang door boeren gebruikt. Het druipland waar het hier om gaat, werd dan ook voornamelijk door Langedijker tuinders gebruikt voor de teelt van tuinbouwproducten (onder andere sluitkool, wortelen, uien, rapen, tuinbouwzaden en aardappelen).

De tuinders uit Langedijk konden hun akkers pas bereiken nadat ze 2 kleine schutsluizen, waarvoor sluisgeld moest worden betaald, en de ringvaart gepasseerd waren. Ze kwamen dan op het vaarwater van de Nsp en konden dan met hun schuiten de akkers en weilanden bereiken. De Nsp was vroeger dus een echte 'vaarpolder'. De talrijke akkertjes waren veelal aan alle kanten door water omgeven. Ze werden heel toepasselijk aangeduid als 'los land'. Deze 'losse' akkers hadden niet zelden eigen namen. Net als in andere vaarpolders met 'los land' hadden veel 'eilandjes' een eigen naam. Zo waren er in de Nsp akkers

bekend onder de volgende namen: Duinkerken, De Casteleins, De Elleboog en De Krulakker. Een vrij groot gedeelte van het polderland was echter ook te voet of met paard en kar te bereiken. De Nsp was niet groot, slechts ongeveer 65 hectare totaal en van de oppervlakte was een flink deel (vis)water.

Sinds 1867 liep er een spoorlijn (Alkmaar - Den Helder) door het gebied van de Nsp en lag er een spoorwegstation in het oostelijk deel er van. Rond 1900 werden bij dit station ook tuinbouwproducten geveild die vervolgens per goederentrein werden afgevoerd naar afzetgebieden, vooral naar Duitsland. Men kan nu nog steeds de (vervallen) schoeïing (zie foto) van de drukbezochte aanlegplaats ten westen van het vroegere station, zien. Pas in 1915 kwam er een goederenspoorlijntje tot stand dat vanaf het hoofdstation dwars door het boerenland liep naar het nieuwe emplacement bij de gloednieuwe vaarveiling van de veilingvereniging Noordermarktbond. De rails, bielzen en de hefbrug over de Roskamsluis is echter al weer jaren geleden verwijderd maar het spoordijkje ligt er nog en dat zal wellicht zo blijven.

Voor de bemaling van de Nsp is tot het einde van zijn bestaan gebruik gemaakt van windkracht. In het verleden gebeurde de bemaling met relatief kleine poldermolens. Tot 1922 moet dit zijn gebeurd met molens van het type wipwatermolen. Daarna ging men aan het werk met een zo geheten Amerikaanse windmolen die ook wel 'windmotor' werd genoemd. Men stapte dus over van houtbouw naar staalbouw. Deze molen heeft zijn werk gedaan tot de eerder genoemde verkaveling van de Nsp in de 60er jaren en is uiteindelijk in die tijd afgebroken. De polder Heerhugowaard nam toen het waterbeheer over. Het verkavelde land is in later jaren deel gaan uitmaken van de gemeente Heerhugowaard.

Met rust

Zoals hierboven al eerder werd vermeld, werd de plek waar het Schoutenbosje zich bevindt, altijd met rust gelaten. Het was immers een bescheiden restant van de tot in de 19e eeuw in de polder bestaande bosgebieden die ooit in de Nsp werden

*Kaalslag in een stukje
oerbos dat beter ver-
diende
2006*

aangeplant. Volgens Henk Komen bestond vroeger een kwart van de Nsp uit bosgebied. Deze bossen, waaronder het Schoutenbos en het meer oostelijk gelegen Puntbos, verdwenen weer na een duidelijke opleving in de agrarische bedrijfstakken aan het einde van de 19e eeuw. De tuinbouw (groente- en bloembollenteelt) vond toen ingang, de bemaling verbeterde, er kwam kunstmest, de boeren kregen de nodige voorlichting van overheidsdiensten en er kwam steeds meer export van zuivel en groente. Ook de betere (her)verkaveling en het gebruik van machines (van paarden- naar motortractie) hebben geleid tot betere bedrijfsresultaten van boer en tuinder.

Het bovenstaande in overweging nemend, zal iedereen begrijpen en aanvoelen dat het Schoutenbosje beschouwd mag worden als een soort link met het verleden. Het bosje ligt er wel maar het is niet zomaar uit de lucht komen vallen. Wel komt dan bij menigeen de vraag op: Hoe komt dat bosje daar eigenlijk terecht? Dit is een vraag naar de oorsprong ofwel de wordingsgeschiedenis van een streek of een landschap. Het antwoord op zo'n vraag helpt ons een beeld te vormen van het ontstaan en de ontwikkeling van de dingen om ons heen. Dingen die vaak jarenlang onderhevig zijn geweest aan de invloed van onder andere de natuur, de tand des tijds, de techniek, de tijdgeest en de mode. Bij veel mensen leeft nu eenmaal het verlangen meer te weten en te begrijpen over de geschiedenis van allerlei zaken en verschijnselen om ons heen.

Zo ontwikkelen mensen bij zich zelf wat men wel noemt een zeker historisch besef.

Welnu, dit historisch besef is er mede de oorzaak van dat men positief of mogelijk negatief zal reageren op de manier waarop er wordt omgegaan met zaken die met historie, dus met het verleden te maken hebben. Wanneer blijkt dat er onvoorzichtig of nonchalant wordt omgesprongen met dingen die met vroeger te maken hebben, kan men meestal al snel kritische reacties verwachten. Vandaar de opmerkingen van het publiek die in het begin van dit artikel genoemd zijn en die betrekking hadden op de werkzaamheden in het bosje in het begin van dit jaar.

Onderhoud van het Schoutenbosje is wellicht nodig en de algemene mening is dat dit op een verantwoorde manier moet gebeuren. En deze mening getuigt mede van het respect dat men heeft en het historisch belang dat men hecht aan de dingen die iets duidelijk kunnen maken over het verleden van een landschap als dat in de Nsp. Voor alles immers moet men er daarom naar streven dat zulke zaken behouden blijven.

Als er dus voor deze bosschage al onderhoud nodig is, moet dit worden uitgevoerd op een verantwoorde manier dus door mensen die kennis en begrip hebben van de specifieke waarde die het bosje bezit. Het Schoutenbosje is waardevol omdat het ons iets laat zien over de wordingsgeschiedenis van dit stukje van de polder Heerhugowaard. Laten we het daarom zorgvuldig onderhouden en koesteren als een dierbaar bezit.

*Persoonlijke jeugdherinneringen
Artikelen van Henk Komen in o.a. het
NHD
Andere schriftelijke bronnen over West-
Friesland*

Dat waren nog eens winters

DE WAARD IN WINTERTOOI

Tekst: Kees van Leeuwen

Het is al avond en een felle noordooster blaast over de polder. De iepen langs de Middelweg laten de maan door hun koude takken gluren. Het water van de sloten langs de weg is al enkele weken lang in de ijzeren greep van Koning Winter. Verstijfd tot een decimeter dikke ijslaag biedt deze nauwelijks ijspret meer voor de jeugd, die vooral geniet van de eerste vorstdagen als er nog te "schossentrappen" valt. Dat is de sport om zonder een nat pak te krijgen over een aantal losliggende "schossen" te lopen en zo het vaste ijs of de overkant van de sloot te bereiken. Die pret is allang voorbij en zelfs het schaatsen op de bevroren sloten vindt weinig aftrek meer: de winter duurt te lang.

De maan werpt een vreemd licht op de spiegelende ijslaag in het midden van de sloten. De Middelweg was toen op veel plaatsen nog omgeven met vaarsloten, waar 's winters de kool door vervoerd werd. Een ijslaag, die aan de kanten overgaat in elkaar overlappende, roomwit gekartelde, overlopen van opborrelend kwelwater. Is er veel overloop, dan gaat het gauw dooien, zeggen de oudere mensen, want dat is een bewijs dat de grond gaat werken. Blijkbaar geldt deze wijsheid alleen voor het voorjaar, want het is nu al de derde vorstperiode in het jaar en er zijn veel halfronde gekartelde "kwabben" aan de slootranden te zien en de dooi is nog ver weg. Koning Winter houdt voorlopig nog zijn greep op deze polder en sneeuw is er ook niet te verwachten, zodat polderbaas Machielsens niet hoeft te malen. Wat waren we kwaad op hem, als hij de ijslaag in tweeën gebroken had door het water er onder weg te malen!

Als je niet op de wind let en niet teveel gefascineerd bent door de met sterren be-

zaaide hemel, hoor je van verre al het klepperen van twee paar klompen. Twee jongens van 14 en 15 jaar lopen met een melkemmertje in de hand in de alles door-dringende vrieskou. Ze hebben de kraag van hun jassen hoog opgetrokken en beuken zo nu en dan de armen om het lijf om de bloedstroom in hun koude handen te activeren. Ze gaan over de Buurt tot aan de overkant van de Hervormde Kerk, waar een oom een aantal koeien in een stal heeft ondergebracht. Het is winter en volle melk is een schaars artikel geworden in het derde oorlogsjaar. In de stal gekomen, voelen ze de vochtige warmte van de koeien en al gauw moeten ze een deel van hun kleding losmaken. De neef die de zorg heeft

over het vee, vult hun aluminium emmertje boordevol met verse melk en dan gaan de jongens weer huiswaarts. De afrekening zal vader later wel doen. De maan wandelt met ze mee door de takken van de bomen.

Polderbaas Machielsens

In huis snort de kachel behaaglijk en een aangename warmte

doet hun vingers tintelen. De melk blijkt al half bevroren als moeder het emmertje leeggiert in een pannetje op de kachel. Er zijn gelukkig nog kolen te krijgen al hoewel gerantsoeneerd. Jak, de kolenboer, weet altijd nog wel een lading van een kolenboot aan de Westdijk te bemachtigen. "Maar als de winter nog lang duurt, meester, zal het wel gauw over zijn," waren zijn laatste woorden bij het ingaan van de winter. De Westerringvaart blijft door de scheepvaart altijd langer open dan de ringvaart aan de Oostzijde van de polder, waar aan de Draai in de namiddag de paartjes hun rondjes draaien. De ijsbaan wordt schoongeveegd door wat jongens van de Draai. Ze verdienen er een paar stuivers mee, maar de meeste schaatsers zijn niet erg vrijgevig. De jeugd vermaakt zich met

hardschaatsen tot de spoorbrug bij de boerderij van Weel en natuurlijk ook met ijshockey, althans met iets dat er op lijkt. Er zijn soms gevaarlijke scheuren in het ijs, dat krimpt bij felle vorst en daarbij een krakend geluid laat horen. Je moet ook oppassen op rietstengels die door de riet-scheerders zijn achtergelaten. Je kunt er vervelend over vallen. Maar hoe helder klinken de streken van de schaatsers op de echoënde ijsvloer! En het riet, wat buigt het lenig mee met de windvlagen, die het willen neerslaan!

Hier en daar drommen wat schaatsers bijeen voor een praatje, hun adem is zichtbaar in de koude vrieslucht. De meisjes hebben meest eigen gebreide truien van schapenwol aan en staan vaak ook in groepjes te praten tot er een jongen komt om iemand voor een baantje te vragen. Ze hebben natuurlijk al wat uitgekeken of hun vriendje ook op het ijs is. De anders zo streng in acht genomen regels van de standenmaatschappij vallen bij de ijspret grotendeels weg: ieder schaatst met iedereen, ongeacht rang of stand. Er blijft maar één criterium over: de goede schaatsers vragen bij voorkeur een schaatser van hetzelfde niveau.

Een van de meest spannende figuren op het ijs is het omspringen. Dan schaatst het meisje of de jongen beurtelings achteruit en vooruit. De achteruitrijdende partij springt bij de wisseling op het andere been

en wordt vooruitrijdend en omgekeerd. Het kost veel kracht in de armen en als het goed gaat kan het paar een grote snelheid ontwikkelen. Op de ijsbaan kan dit niet; de achterwaarts rijdende partij ziet geen omstanders en zou met zijn of haar schaats iemand kunnen verwonden. Een variant op deze figuur is het dubbel omspringen: er is dan een constant vooruitrijdende partij en een constant achteruit rijdende partij; bij het wisselen worden twee sprongen gemaakt. De molensloot in Hensbroek, die haaks op de ringvaart staat, leent zich goed voor deze sport. Hiervoor moet je wel een getrainde rondrijder zijn!

De scholen zijn door kolengebrek nu voor langere tijd gesloten. Daardoor staan we vele dagen op het ijs. Maar vandaag niet op het baantje op de Draai. We hebben de vorige avond besloten, -nu we toch goed getraind zijn -, een wat langere tocht te maken. De oudere generatie vertelt al jaren over de tocht naar Marken. In de winter van 1870 of van 1929, ja dat waren nog eens winters! Hadden ze zo'n tocht gemaakt! Wij zouden zo'n tocht ook wel eens willen proberen. Het eerste doel is Edam en dan over de Gouwzee naar Marken. Je moet dan het "buitenwater" op als je de ringvaarten van de andere Noord-Hollandse polders gepasseerd bent. Van de Waard gaat het via Ursem, Avenhorn, de Rijp en Graft naar de Purmer- en Wormer ringvaart. 's Morgens richting zuidoost. Meest voor de wind en 's middags richting noordwest en meest tegenwind. Het is een barre tocht en eigenlijk zijn we als veertien en vijftienjarigen er nog veel te jong voor. We hebben natuurlijk aan onze ouders niets van onze plannen verteld; ze zouden zeker daarvoor geen toestemming gegeven hebben. 's Morgens vroeg staan we al op het ijs en met een: "We gaan een tochtje maken", vertrekken we vanuit de sloot van Frans Krom, dan de Oostertochtsloot op en daarna over de dijk naar de ringvaarten, die meest begroeid zijn met brede riet-schoten. We hebben een stok mee om el-

Ijspret is van alle tijden. Op deze foto de ringvaart aan de Oostdijk bij de Draai met de koek- en zopientent van Sneekes. Winter 1916-1917

*Ijsbaan bij de Draai
Heerhugowaard
in de jaren '50
op voorgrond vlnr de
dames Schouten, Th.
Groot, Grietje Moeies-
Rus en Bets Biersteker*

kaar tot steun te zijn en kunnen dan samen in cadans rijden. De eerste kilometers zijn fel tegen de wind, maar daarna zeilen we twintig, dertig kilometer over het ijs. Een nieuwe ringvaart strekt zich voor ons uit, met tegenwind, en dan treedt de eerste vermoeidheid op. Er breekt een schaatsriem en die moet met koude vingers vervangen worden. Eén komt in een scheur terecht en zeilt een veertig meter over de ijsvlakte. Hij klaagt over een verzwikte enkel. We komen veel

voorover gedoken figuren tegen; er staat blijkbaar een pittige tegenwind. Op een melkbeun aan de kant van het water rusten we en overleggen of we verder zullen gaan. De Gouwzee, die uit aaneen gefroren, soms rechtopstaande schotsen bestaat, staat ons nog te wachten. Na rijp be raad besluiten we terug te keren en hebben nog een flinke "dauw" schuin tegen de wind. Hoewel ons einddoel niet bereikt is, - we zijn misschien halverwege gekomen -, zijn we 's avonds toch tevreden. We hebben een deel van De Tocht der Tochten afgelegd.

De volgende morgen staat bij de smid Burger de buitenthermometer op ruim -24° C. Het zou de koudste temperatuur zijn die winter in onze polder gemeten. Gelukkig dat we de tocht niet voortgezet hebben. We waren zeker als bevroren mannetjes teruggekomen!

WAPEN VAN HET VROEGERE WATER- SCHAP GROOT-GEESTMERAMBACHT

Oorsprong/verklaring

De leeuw is afkomstig uit het wapen van West-Friesland, en weergegeven in de vorm zoals hij in de wapens rond Niedorp voorkomt. Het koggeschip komt uit het wapen van Geestmerambacht, de reiger uit het wapen van Heerhugowaard

Bron: NGW, Ned. Gemeentewapens

Ook op internet:

Bent u geïnteresseerd in gemeentewapens, waterschapswapens etc. dan kunt die vinden op www.ngw.nl

Schaatsen, zwemmen en een enkele drenkeling

LIEF EN LEED ROND POLDERSLOTEN

Tekst: Annie Tamis-Laan

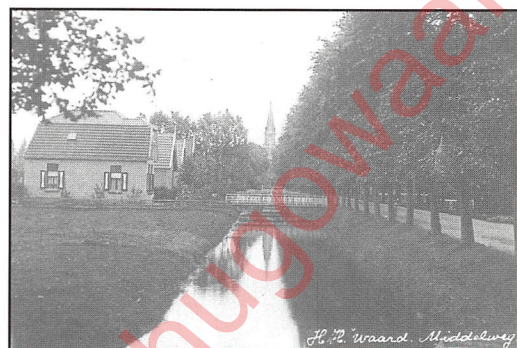
In de vorige eeuw, voordat de uitgebreide bouwactiviteiten in Heerhugowaard begonnen (eind jaren '50, begin jaren '60), had bijna ieder huisgezin een sloot voor, achter of naast het huis. Langs de Middenweg, de Voddenweg (nu Molenweg), de Rustenburgerweg, de Hondenweg (nu Van Veenweg), overal waren sloten en vaak nog aan beide kanten. Voor de bewoners was dat heel gewoon en je groeide er mee op.

*Overal sloten langs de wegen in de Waard. Hier de Middenweg, toen Middelweg genaamd, ter hoogte van de huidige Krusemanlaan.
In de verte de oude Dyonisiuskerk*

*Sloten en bruggetjes, Heerhugowaard zat er vol mee.
Op deze foto het huis van opoe Brink, Middenweg 226. Het was goed ligt op de bleek*

Het was natuurlijk in de eerste plaats bedoeld voor opvang van regenwater, aan- en afvoer van het polderwater en het vervoer te water van de agrariërs. Later, bij de stormachtige toename van de huizenbouw en het dempen van veel sloten (zie foto's), moest het waterbergend vermogen in de gaten worden gehouden.

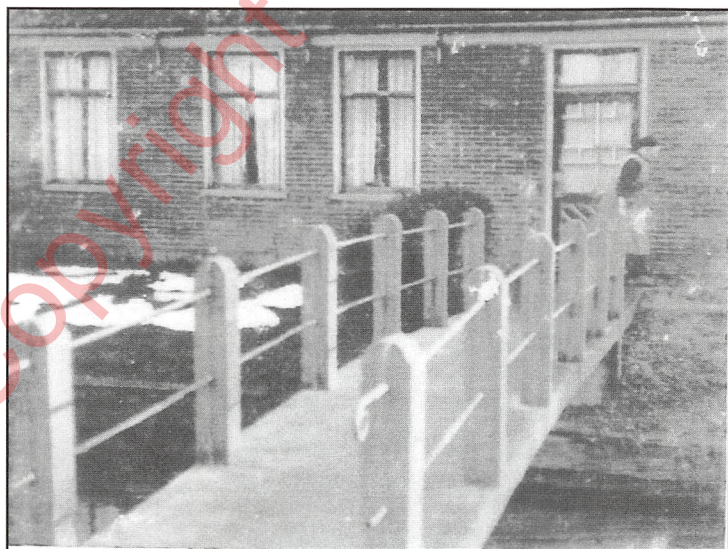
Maar zo halfweg de vorige eeuw bood de sloot achter het huis veel mogelijkheden voor ontspanning voor de jeugd. Je kon schuitje varen, slootje springen, "pittevis-sies" vangen met 'n netje of echt vissen met een hengeltje. Het eenvoudigste visgerei bestond uit 'n stok met 'n lijntje van ijzergaren, waar aan het einde een worm geknoot zat. De dobber was 'n lucifershoutje! Voor het varen op 'n vlot werd 'n oude plank of deur gebruikt!

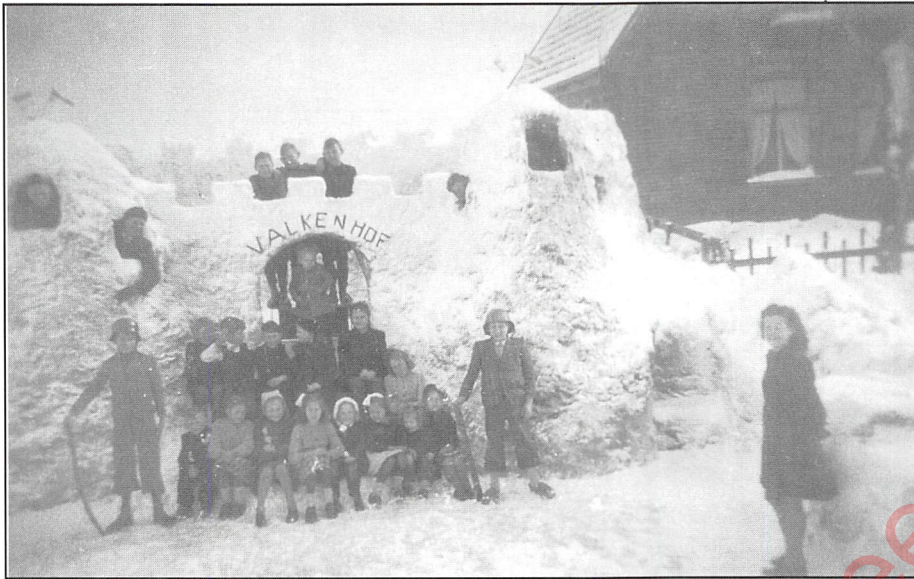

In de winter had je 'n eigen ijsbaan naast je huis. Je kon priksleeën en schaatsen. Je begon dan al heel jong met houten schaatsjes, die je met 'n touwtje onder je voeten probeerde te krijgen en te houden. Als alles goed zat ging je achter 'n stoel het ijs op en probeerde je je staande te houden en vooruit te komen. Na veel vallen en opstaan kwam je soms 'n paar meter vooruit.

De grotere jongens hadden zogeheten "nekkers" ondergebonden. Dat waren lange houten schaatsen met 'n krul vooraan. Ook waren er zogeheten "ruiters". Die schaatsen waren iets hoger en werden met leren riempjes bevestigd, die tegen de hiel van de schoen gedrukt werden om wat stevigheid te bieden. Alleen al het aandoen van de ijzers was een heel ritueel. Als je naar binnen moest, naar de wc, klom je met ondergebonden schaatsen de kant op en kroop op je knieën het huis in. Daarna weer "geschoeid" slootwaarts.

Meestal dook er wel een plaatselijke ondernemer op die plotseling 'n bordje voor z'n huis had met de tekst: "hier schaatsen slijpen", 'n kleine bijverdienste in het winterseizoen. We hadden toen "nootgedagt", dat er enkele tientallen jaren later ook kunstschaatsen van dat merk zouden bestaan, waarmee je zonder al dat "gef-runnik" binnen enkele minuten stevig in je schoenen stond en zo de baan op kon zwieren. Op de ijsbaan "De Draai" op de hoek van de Van Veenweg en de Oostdijk

De bouwers van het ijskasteel waren kinderen van Rood, Brink en Burger. Rechts het huis van Jan Snoek. De foto is gemaakt door Cathrien Renses-Burger.

was 't met koek en zopie heel gezellig; er was verlichting en muziek.

Prachtig kasteel

In de strenge winter van 1946/1947 kon de jeugd haar lol niet op. Op de sloot voor het huis van melkboer H. Rood (Middenweg 270) had de jeugd 'n prachtig kasteel gebouwd van sneeuw. Tijdens de geschiedenisles op school hadden ze net geleerd dat het kasteel van Karel de Grote in Nijmegen het Valkhof heette, vandaar de naam "Valkenhof". Er stonden schildwachten voor en de geweren waren gemaakt door vader Henk Rood van stokken en 'n touwtje. De letters waren van karton en waren er 's zondags voor de vroegmis nog opgeplakt, want dan had je veel bekijks van de langs lopende kerkgangers.

Ook deed de sloot hier en daar dienst als toilet. Er stond bij sommige afgelegen huizen, die nog niet op het riool waren aangesloten, 'n houten huisje boven de sloot, dat als wc gebruikt werd. Met 'n bevroren sloot natuurlijk wel onpraktisch! In de wc hing aan de wand 'n touwtje met daaraan geregen 'n bundeltje blaadjes van krantenpapier, de voorloper van de closetrol. Ook waren er huismoeders die de vieze luiers uitspoelden in de sloot. Luiers bestonden toen nog uit

vierkante katoenen lappen van ongeveer 60 cm lang en breed. De zogeheten voorwas gebeurde dus in de open lucht. Daarna werden de luiers op het gras (de bleek) uitgespreid om de ergste vlekken te laten bleken in de zon. Het wasbord en de hete wasketel op het vierpits-petroleumstel deden de rest.

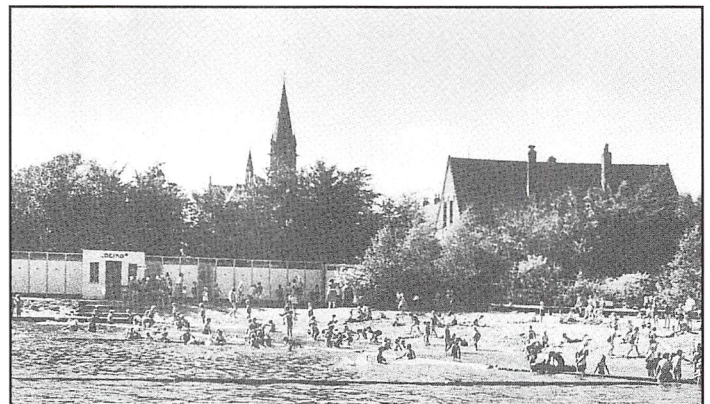
Noodzaak van zwemles

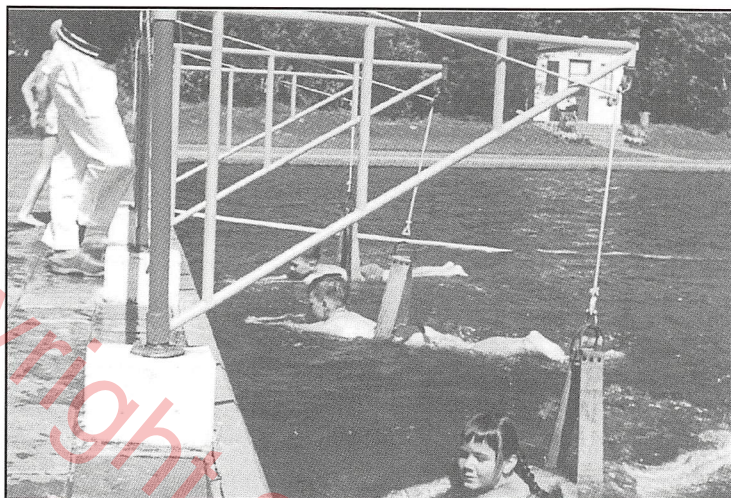
Minder leuk waren de gebeurtenissen in sommige gezinnen als er een kind in de sloot belandde of - erger nog - helaas verdronk. Dat gebeurde nog al eens en de noodzaak om te leren zwemmen werd duidelijk voelbaar. Toen dan ook het initiatief genomen werd om 'n zwembad te realiseren, was dat idee meer dan welkom. Er werd 'n groot gat gegraven en de grond werd gebruikt om het kerkhof van de Dionysiusparochie op te hogen en te vergroten. Op de boomplantdag in 1949 werden alvast boompjes geplant aan de west- en zuidkant van het toekomstige bad Deiko (Door Elgen Kracht Ontstaan), wat later uitgroeide tot fraaie beplanting.

Boomplanting

*Door jeugdige hand werden boompjes geplant,
om eenmaal tot aller verblijden
over voog'len gekweel, over kinderspeel,
beschuttend hun takken te spreiden.
Eens rijzen deez' bomen omhoog, heel hoog!*

Zwembad Deiko

Zwemles in Deiko

Met zorg en met vlijt worden kinderen geleid om eens in hun latere leven, haar krachten met vreugd en in reinheid en deugd, aan gezin en gemeenschap te geven. Hier richt men haar harten omhoog! Heel hoog!

Wij richten onz'bede, komt doet allen thans mee tot Hem die de wasdom moet schenken. Geef de leidsters verstand, richt bij 't snoeien haar hand Steun ons leren, ons werken, ons streven. Heer trek onze harten omhoog! Tot U!

Veel kinderen kregen zwemles. En het was er vaak 'n drukte van belang. Zo ook in de zomer van 1955. Toen is daar helaas een kind verdrongen. In die periode was Jaap Laan tijdelijk badmeester van begin juli tot eind augustus. Hij verdiende f. 47.64 en een aanvulling van f. 2.36 per week f. 50.- Hij was net geslaagd voor onderwijzer en in september moest hij in militaire dienst. Op die zomeravond na sluitingstijd vond hij in de kleedkamer 'n bundeltje kleren. Na alarm te hebben geslagen zijn er enkele mensen hand in hand door het zwembad gelopen en toen stootten ze op het levenloze lichaampje van een jongetje. Ik ben nog naar de begrafenisdienst geweest in de Stationswegkerk.

Heel veel kinderen hebben in Deiko, sinds

de opening op 8 juni 1952, hun zwemdiploma behaald en vrije uurtjes in het water doorgebracht. Een gezinskaart kostte zes gulden! De brug over het water van het zwembad werd zelfs gebruikt als locatie voor 'n trouwreportage door Jaap Schoen uit Alkmaar.

Ook ons gezin ontkwam niet aan 'n nat pak. Een van de kinderen hing onderaan 'n brug te bengelen en kon alleen via de sloot weer op het droge komen. De volgende zakte door het ijs en de derde balanceerde iets te scheef over 'n smalle plank en belandde in 't kroos. Toen onze dochter thuis werd gebracht, stonk het hele huis. Wat kon slootwater soms stinken!

Drenkeling

Over slootwater gesproken. Dat doet me denken aan het volgende voorval. Op een herfstavond in 1970 reed ik met de auto naar huis richting Oterleek waar ik toen woonde. Ik kwam uit restaurant "d'Olifant", waar ik een modeshow van Sjoerd Muizelaar had gepresenteerd voor het K.V.G. van Heerhugowaard 't Kruis. De winkel van Muizelaar was destijds op de hoek van de Raadhuisstraat, waar nu de Wibra-winkel is. Als ladyspeaker droeg ik die avond een lange zwarte japon. Ik reed de Rustenburgerweg in en langs die weg in de sloot was iets gebeurd. In de schemering stond een groepje mensen te kijken. Ik stapte uit en er bleek een drenkeling half in de sloot te liggen. Niemand wist wie 't was. Hij zat onder de zwarte prut en we trokken hem de kant op. Ik herkende hem als Keessie Kruijer uit Heerhugowaard-Centrum. Mevrouw Lida van Langen-Lansbergen stond er ook met haar auto, een stationcar. In z'n druipende plunje, waarvan dikke klodders prut helaas op m'n lange rok belandden, tilden we hem horizontaal in de auto. Hij was klein van gestalte en paste precies in de breedte van de kofferbak. gingen de drenkeling thuisbrengen. Ik reed voorop en zo reden we met twee auto's richting Middenweg naar 't Centrum. Het was inmiddels middernacht en dus vrij donker. We stopten op de Middenweg bij melk-

boer Henk Rood. Op hetzelfde toegangspad kwam je bij het huis van Keessie. Hij woonde daar met zijn zus Jansie. Ik liep er heen en ging poolshoogte nemen. Ik voelde dat de achterdeur los was, maar alles was donker. "Volluk", geen gehoor. Op de keukentafel zag ik bij het maanlicht dat er een bordje brood op tafel stond. Er was dus wel op een eter gerekend. Door het duistere gangetje belandde ik voorin de gang bij de trap. Ik riep naar boven: "Volluk". Alles bleef stil. "Jansie!" Een Licht piepende deur was het antwoord. Er verscheen een lange witte nachtjapon boven aan de trap en er ontspan zich het volgende gesprek. "Jansie, we komen Kees thuis brengen". Jansie: "Oh, maar hij kan zo niet naar boven, hij zit onder de prut, want hij is in de sloot gevallen." Langzaam strompelde ze de trap af en ze zei op z'n Westfries: "Wat 'n stoute joon en hai had nag wel z'n sundusse pak an." "Jansie, hij moet eerst onder de douche." "Maar ik hew gien douche, dus maidje, dat ken niet." "Nou Jansie, dan zullen we een oplossing proberen te zoeken. 't Ken niet aars, nou, dag hoor." De witte tandeloze gedaante verdween weer naar boven en daar stond ik. Buiten gekomen keek ik eens rond bij welk huis er nog licht brandde. Gelukkig schuin aan de overkant bij de familie Schilder-Voskuil. Terwijl Keessie nog steeds achterin de stationcar lag te bibberen, belden we aan en legden de situatie uit. Ja hoor, ze hadden een douche en hij mocht naar binnen. We kwamen op het idee om de wijkzuster Corrie Bakker te bellen voor een wasbeurt. En midden in de nacht, binnen heel korte tijd, was ze er al. Hulde! Er werden lakens op de traploper gelegd en drijfnatte Keessie werd de trap opgehesen. Hij hield steeds z'n hand stevig op z'n binnenzak, waar z'n portefeuille zat na een bezoek van die dag aan de draverij in Alkmaar. Hij heeft geen nadelige gevolgen overgehouden aan zijn slootavontuur en enkele dagen later kreeg mevrouw Willy Schilder een stukje metworst als dank!

Enkele jaren stond er later een advertentie in de krant: "Allen die iets te vorderen hebben van wijlen de heer Kees K. enz. enz." De rekening van de stomerij had ik niet meer!

Mijn rit naar huis was wel wat later geworden, maar verliep niet zoals ik had gedacht. Rijdend op de Jan Glijnisweg, hoek Oterlekerweg, zag ik in het donker 'n auto in de sloot staan; de koplampen brandden nog. Ik stapte uit om te kijken of er hulp nodig was. Al gauw kwamen er burenen naar buiten en riepen: "Rai maar deur, hoor. Hai is 'r al uit". Ik reed de Oterlekerweg in en in het licht van mijn lampen zag ik de "chauffeur" in z'n pyjama me onvast slingerend tegemoet lopen. Die had z'n natte kleren verwisseld en ging eens kijken waar z'n auto gebleven was.. Dat was het tweede natte pak die avond! Ik zelf reed die nacht gelukkig droog de garage in en de volgende dag was er weer een modepresentatie, want ook die show "must go on"!

Nu, 50 jaar later, speelt het water nog altijd een grote rol in het leven van de polderbewoners. Ook de kinderen van nu hebben niet zo veel nodig om in het water gelukkig te zijn. De blauwe reigers staan nog steeds geduldig aan de slootkant op kikkers te loeren. Helaas vraagt de sloot vlakbij 't huis toch nog slachtoffertjes en de blauwalg kan 't plezier bederven. Vermaak en verdriet zijn er nog steeds rond de inmiddels ontstane grachten, vijvers en ruime waterplassen. Water is van levensbelang en het juiste beheer ervan probeert de polderbewoners meer lief dan leed te bezorgen.

Tuinders stonden elkaar gratis bij in tijden van ziekte

WERKVERZEKERING VOOR AGRARIËRS

Tekst: Siem de Haan

Omdat het voor de land- en tuinbouwers ook in vroeger jaren al heel moeilijk was om in geval van onder meer ziekte vervangende werkrachten te vinden, werden er in die tijd vaak verenigingen gevormd, waarvan de leden als doel hadden elkaar in tijden van nood (gratis) bij te staan.

Zo werd in mei 1922 in Café "De Hengstman" in Heerhugowaard Noord, vanuit de toenmalige LTB, een vergadering belegd met het doel te komen tot het oprichten van een dergelijke vereniging. In die tijd waren er in De Noord veel land- en tuinbouwers en de animo voor zoiets leek groot, maar op de vergadering waren echter toch maar elf tuinders aanwezig. Niettemin werd de vereniging opgericht met de voor die tijd wat vroom klinkende naam "Vereniging voor Werkdadige Naaste Liefde", in de volksmond simpel "De Naasten Liefde". Voor deze wat idealistisch klinkende naam werd gekozen doordat de vereniging voortkwam uit enkel katholieke ondernemers en er door de leden daar waar dat nodig was ook inderdaad gratis hulp geboden werd. Het bestuur werd gevormd door de heren W. Goudsblom, voorzitter, en als leden de heren J. Oudeman, P. Groen, R. Hoogland en J. Floris.

Het lidmaatschap van de vereniging hield in dat men jaarlijks een kleine contributie betaalde. Verder werd van de leden verwacht dat, wanneer er iemand door ziekte of ongeval het bed moest houden, ze bij toerbeurt een dag op het betreffende bedrijf het voorkomende werk gingen doen. In 1927 kwam Jac. Bleeker als voorzitter in het bestuur, een functie die hij 36 jaar lang zou blijven bekleden. Niet lang

daarna braken de beruchte jaren dertig aan waarin het voor iedereen financieel heel moeilijk werd. En aangezien men op dat moment 122,00 gulden in kas had kwam er het voorstel de contributie, die vijftig cent per jaar bedroeg, te verlagen naar een kwartje. Tekenend voor de situatie.

Oorlogsjaren

In 1940 begon de oorlog waarin het verenigen verboden werd te vergaderen. Daarom werd besloten de vereniging officieel op te heffen en de kas onder de leden te verdelen. Hoewel het bestuur dus niet meer in functie was en de vereniging als zodanig niet meer bestond, ging men gewoon op de oude voet verder, onder leiding van een driemanschap bestaande uit

Jaarverslag 1976/1977.

Een terugblik op een verenigingsjaar van onze vereniging, leverde ook deze keer weer weinig op, och en wat zal er ook moeten gebeuren? Moeilijkheden zijn er ook nu weer niet geweest en zo er al wat was werden ze altijd weer soepel opgelost.

Moesten we vorig jaar per lid 4á5 dagen te werk, dit jaar zijn we maar één dag geweest en een enkel lid 2 dagen. In totaal zijn er 39 beurten vervuld waarbij niet zijn inbegrepen de beurten die momenteel vervuld worden bij Nic Poel.

Er is het afgelopen jaar gewerkt voor:

René van Schagen	1 dag
Tet van Schagen	3 dagen
Wim Bleeker	5 dagen
Jan de Haan	30 dagen.

Het aantal lede is verminderd door het overlijden van Cor Flak Jongejan, en is nu gekomen op 38 leden.

Ook het afgelopen jaar heeft het bestuur maar 1 keer vergaderd, wat eigenlijk wel een goed teken is daar er dan ook geen grote moeilijkheden geweest zijn.

Met de wens dat het komende jaar een voor alle leden een gezond jaar mag zijn, sluit ik dit korte jaarverslag.

Jan van Schagen.

de heren Kl. van Langen, A. Overtoom en Jac. de Wit. Dit hield in dat men ook tijdens die oorlogsjaren, daar waar dat nodig was, gewoon bleef doorwerken.

Aangezien vrijwel alle aangesloten leden tuinder waren, bezaten zij dus ook de handvaardigheid die voor dat werk nodig was. Dat was heel belangrijk, want gedurende het seizoen moest er, afhankelijk van het jaargetijde, handwerk worden verricht als koolplanten zetten, aardappelen en bollen rooien, kool snijden en stapelen in de schuur. Ook werd er in die tijd hier en daar nog gevaren, dus moesten de invalkrachten ook goed met de schuit kunnen omgaan, evenals met paarden, want trekkers waren er in die tijd nog niet. Na de oorlog kwam men in juni 1945 voor het eerst weer bij elkaar en werd een nieuw bestuur gekozen. Hierin namen zit-

ting de heren: Jb. Bleeker, J. Deken, S. Borst, J. Mul, en P. Mooy.

Risico's

In 1950 deed zich een wat merkwaardige kwestie voor. J. Deken bedankte als lid en werd door zijn zoon Rem opgevolgd. Rem echter was een fanatiek voetballer en speelde in het eerste elftal van Hugo Boys. Wat te doen, vonden een aantal niet zo sportminnende leden, wanneer hij bijvoorbeeld door een gebroken been, opgelopen tijdens die sport, uitgeschakeld werd? Dat betekende dan een aantal weken niet kunnen werken daardoor men evenzo vele weken hulp moest bieden. Maar na een uitvoerig overleg werd men het eens dat de leden in zo'n geval toch wel zouden komen om het werk te doen. Tijdens de jaren vlak na de oorlog waren er vaak leden ziek en soms zeer langdurig, wat een groot aantal werkdagen voor de vereniging betekende. In 1946 waren dat er 311, in 1948 waren dat 232 dagen, in 1951 liep dit op tot 351 dagen en in 1952 zelfs 378 dagen. Dat er toen veel werkbeurten voor de 42 leden waren viel te begrijpen. In 1964 kwam de zaterdag waarop de halve dag gewerkt werd in zijn geheel te vervallen. Ook werd toen de contributie tot f 2,— per jaar verhoogd.

Jubileum

In 1972 werd het 50-jarig bestaan gevierd met een gezellige feestavond. Het is misschien wel aardig om het verslag daarvan, zoals dat in het verenigingsblad Contact, dat nog steeds veertiendaags in De Noord verschijnt stond, hier af te drukken.

*Feestelijke viering 50-jarig bestaan
Werkdadige Naaste Liefde.*

De jubileumviering van de vereniging 'Werkdadige Naaste Liefde', de club van zelfstandige ondernemers in de agrarische sector, zoals dat tegenwoordig heet, die zoveel hulpbetoon bij ziekte of ongeval verleent, is een zeer stemmig gebeuren geworden. Allereerst waren de leden (44) ter kerke verzameld, waar een op dit jubileum

50
JAAR

UITNODIGING

Hierbij nodigen wij U en Uw echtgenote uit voor de feestavond ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de

"WERKDADIGE NAASTE LIEFDE"

op vrijdag 6 oktober a.s. 1972

Deze avond begint om 19.30 uur met een eucharistieviering in de H. Hart kerk, voor de levende en overleden leden.

*

Hierna wordt de avond in zaal Bleeker voortgezet met ondermeer, een terugblik door voorzitter C. Plak over de afgelopen 50 jaar en verder gezellig samenzijn met muziek van

DUO MOZAMBIQUE

* Het bestuur rekent op Uw aanwezigheid *

het bestuur.

toegepaste liturgieviering werd gehouden onder leiding van pastor Wegdam. Ook het gemengde zangkoor droeg hier haar steentje aan bij. De leden met hun dames werd hierna in zaal Bleeker een feestelijk onthaal bereid. Als 'tussendoortjes' tijdens de koffie kwamen enkele sprekers dit heugelijke feit van 50 jaar elkaar helpen waar dit nodig was, verder beklemtone.

Behalve LTB-voorzitter Jac. v. Langen, kwam oud-voorzitter Jac. Bleeker, die te samen met alle oud-bestuursleden als Piet Mooy sr. Piet Overtoom en anderen waren uitgenodigd, aan het woord. Voorzitter Cor Plak (Wiering) hield hierbij een algemeen overzicht, waarin wellicht voor velen onder ons herkenningspunten van welker terug zijn te vinden. De avond verliep overigens heel gezellig bij een lekker ou-

derwets stukje muziek en goede wijn, maar dit behoeft geen krans, zo zegt het spreekwoord. Wat ons betreft: op naar de honderd jaar, maar vijfenzeventig komt eerst.

Maar niettemin: dienstbetoon houdt een gemeenschap levend, in al haar facetten, ook op niet-agrarisch terrein!

Terugloop

Niettemin, door het groter worden van de bedrijven waardoor het aantal agrarische ondernemers duidelijk terugliep, werd het ledental alsmat kleiner. Zó klein dat er tijdens de jaarlijkse vergaderingen steeds opnieuw de vraag gesteld werd; moeten we nog wel doorgaan? De vereniging telde namelijk eind vorige eeuw nog maar een kleine twintig leden en het gebeurde zelfs dat er in één jaar in het geheel niet bij anderen gewerkt behoefde te worden. Zodoende werd in 2002 besloten de vereniging, die op dat moment nog 17 leden telde, dan maar op te heffen. Tijdens de laatste algemene bijeenkomst op 4 mei 2002, die toch een wat feestelijk karakter droeg, want het 80-jarig bestaan werd immers gelijktijdig herdacht, werden nog eens enkele opmerkelijke feiten opgenoemd. Zoals dat ooit bij een van de leden in 2 jaar tijds, 265 dagen gratis gewerkt werd. Alsook dat bij een andere tuinder in de 32 jaar van diens lidmaatschap, nooit één dag gewerkt behoefde te worden. En de laatste keer dat er bij iemand gratis gewerkt werd, gebeurde dit als gevolg van het feit dat de tuinder in kwestie zijn voet had verstuikt bij het blussen van een brand.

Al met al zag men die avond terug op een lange periode van een toch veel voldoende hulpverstrekking.

Presentielijst jaarvergadering 1977/1978.

1	Cor Plak
2	J. Bleeker
3	P. Overtoom
4	M. J. Jaal
5	P. Poel
6	P. Mooy sr.
7	P. Overtoom
8	J. Bleeker
9	J. Bleeker
10	F. van der Meer
11	P. Mooy sr.
12	P. Overtoom
13	P. Overtoom
14	W. J. Bleeker

Verlies

Het boerestolpie stond verlegen mooi,
kloin effies inverdan en half onder de bome,
gewoôn wat in z'n oigen weg te dromen,
met an de achterkant een klampie hooi.

Zo ware d'r voorheen een hêle hoop,
veul met een bogerdje en nag wat boete
voor al het jongvee, soms ok voor de toete,
maar op dut spultje stond een bord; "Te koop".

Toen werd het deur een Amsterdammer kocht,
die ging het zee ie, 'rigoreus verbouwe'
hai liet niks over van het ouwe
en had al heêl lang nei z'n stolpie zocht.

Hai liet me lest de tekeninge zien:
een dakkapel en voif zes grôte rame,
't was gien gezicht, zuk past gewoôn niet same,
en de darsdeure ginge d'r uit, dat werd nou stien!

Ik heb, toen ik dat zag, maar niet veul zoid,
je kin op zo'n moment het beste zwoige,
maar toen ik wegging docht ik bai m'n oigen:
zo rake we wéer wat van West-Friesland kwoit!

Siem de Haan

Copyright St. Historisch Heerhugowaard